Кооперативна Республика

економ.-суспільний місячник. рік видання IV

„CO-OPERATIVE REPUBLIC“
UKRAINIAN MONTHLY REVIEW, Lwiw – Poland
„LA REPUBLIQUE COOPÉRATIVE“
REVUE MENS. OUKRAÏNIENNE, Lwiw – Pologne
„DIE GENOSSENSCHAFTSREPUBLIK“
UKRAINISCHE MONATSSCHRIFT, Lwiw – Polen.

№ 2

Начальне завдання хвилі — зниження роздрібних цін.

Проста справедливість вимагає, щоби тепер, коли гуртові ціни збіжевих продуктів злетіли на менше чим половину своєї ціни з 1928 року, а промисловці підняли ґенеральну атаку на заробітні платні робітництва — щоби були знижені також ціни товарів, призначених для безпосереднього споживання (ціни в детайлічній продажі). Досі одначе в цій ділянці бачимо тільки незначні зміни у порівнанні з відносинами перед початком крізи.

На скілько ненормальні під цим зглядом відносини панують в Польщі, свідчить один погляд на індекси цін. Тоді як гуртові ціни взагалі в листопаді 1930 р. держалися, після урядових статистичних обчислень, на висоті 93 проц. довоєнних цін, а коли взяти під увагу самі тільки рільні плоди, то їх індекс виносить всього 86 проц., то в тім самім часі кошти удержання взагалі, порівнюючи з 1914 р., підскочили на 119 проц., а з окрема кошти прохарчування аж на 127 проц.!(Wiadom. statyst. з 20. грудня 1930 р.). Цих кілька цифр говорить вимовніше, як моглиб сказати вликі книги з описами сучасного господарського положення; а треба памятати, що це урядові цифри, які з природи річи мають завжди тенденцію до оптимізму. В дійсности на території, заселеній українським населенням, ножиці цін розійшлися значно більше: з одної сторони місцеві ціни позбуття рільних плодів є низші, як подає варшавське статистичне бюро, з другого боку ціни, по яких населення одержує товар до спожиття, теж вищі як голоситься урядово.

На ножиці цін, як на найболючішу язву аґрарних країн, котрі хочуть розвинути свій промисл, звернено увагу вже давно, але реально не зроблено нічого для їх усунення. Однак приведені що-йно індексові цифри відкривають ще одну, не меншу болячку польської економіки: велике розіпяття між цінами в гурті і в роздрібі. Як бачимо, повоєнні часи виявили замісць поступу, виразну реакцію під цим оглядом, пово-

рот до гіршого. Це тоді, як весь світ переповнений закликами до раціоналізації не лише виробництва, але й розділу, до ощадности не тільки в самій фабриці, але й у складах товарів та крамницях.

Чим пояснити цей явний після війни зворот до гіршого, до здорожіння калькуляцій, а тим самим до зменшення добробуту населення і підірвання його покупної сили? Крім інших, другого ряду моментів, першим належить визнати факт незвичайного по війні розмноження картелів і синдикатів і то не тільки в промислі, але й у торгівлі; друге, це пошесть демпінґу. Вони то головним чином стримують тепер нормальне падіння цін готових до споживання товарів, по мимо того, що ціни сировин на світових ринках вже давно упали.

На світових ринках від осени 1929 р. до осени 1930 р., не згадуючи про збіжа, попадали ціни:

кави на	46%	**кавчуку на**	42%
олова на	29%	**вовни на**	38%
цинку на	38%	**бавовни на**	23%
цини на	32%	**шовку на**	25%
міді на	37%	**льону на**	26%
цукру на	17%	**джути на**	24%
нафти (сирої) на	43%		

Підставові сирівці — вугіль і нафта подешевіли менше, головно в наслідок сильної картелізації. Зате в Польщі зовсім інший образ: тут ціни цих двох сирівців навіть значно підскочили: вугіль з 30,67 у 1927 р. на 36,20 у 1930 р. (за тону), сире зелізо із 207,35 на 220 зол., потасова сіль з 789.— на 1.375 зол. Також ціна нафти і цукру пішла вгору.*)

Боротися з антисуспільною політикою картелів можна головно через створення власної суспільної промислової орґанізації. В Польщі, це ще пісня майбутніх днів і цей спосіб оборони не може вважатися точкою реальної суспільної економічної політики нинішнього дня. Але є ще друга важна причина розіпяття між цінами в гурті і в роздрібі — особливо актуальна в Польщі і на нашій території. — Це є надміру коштовна і спекулянством пересякнута орґанізація роздільчо-торговельного апарату. По війні погіршилася головно ця частина народньогосподарського орґанізму; тут наплило безліч елементу, позбавленого іншої можливости прожиття, елементу в більшости припадкового, позбавленого навіть тих купецьких традицій, що їх мало довоєнне купецтво; його ще здеморалізувала практика двох інфляцій та дух неустабілізованих господарсько-політичних відносин. Він залив низи і верхи торговельного апарату і він є нині паном кишень безборонного громадянства.

На Заході відносини теж не ідеальні — і там теж дезорґанізація в торгівлі, але далеко не в тій мірі, як у нас. На Заході не хто інший, як власне кооперація підняла в останніх літах акцію за оздоровлення

---

*) Характерно, що в Польщі підскочили в ціні головно ті продукти, що їх Польща сама добуває і вивозить: вугіль, зелізо, нафта, цукор, зате бавовна, вовна, цинк, цина, олово подешевіли значно. Це наслідок демпінґової політики. Хіба має дійти до того, щоби населення молило Бога, щоби в краю не було власної продукції, бо тоді споживатиме дешевий товар із заграниці? Курйозне це припущення, це правда, але містить зерно правди в собі.

відносин, в першій мірі за зниження роздрібних цін. Коли-ж налетіла кріза з її знижкою гуртових цін рільничих і промислових сировин, кооперація відразу стала використовувати цей момент для ґенеральної атаки на роздрібні ціни.

Власне підчас нарад кооперативного конґресу у Відні, місцева споживча кооператива розпочала акцію за знижку ціни хліба; дякуючи тому, що посідає власну велику пекарню і 202 склепи у самому Відні та околиці — їй вдалося перевести знижку цін і то значних розмірів: тоді як приватники продавали хліб по 76 австр. ґрошів, кооператива стала продавати по 60 ґр. — Союз спож. кооперації Німеччини („Центральфербанд") звітує, що протягом 1930 року ціни харчевих продуктів, які він продав, були на 12 проц. низші, як у попереднім році, що дало в збірній сумі ощадність 120 міл. нім. марок; до того треба ще дочислити товаровий зворот у висоті 5 проц.

Про акцію за знижування роздрібних цін повідомляють теж орґани чеської кооперації; на жаль не знаємо блище, в яких вона проявилася розмірах. Взагалі, як здається, вступаємо в сезон, де мірою кооперативної справности якоїсь орґанізації буде те, на скілько вона причинилася до переведення знижки цін в межах своїх можливостей.

Розуміється — не можна і від кооперації вимагати відразу всього. Де вона в ділянці розділу і виробництва товарів ставить щойно перші кроки (а так є у нас), там її можливости теж обмежені. Як відомо, головна сума цінових накладок припадає на процес гуртової торгівлі і самого виробу товарів. Хто опановує щойно роздріб, або тільки бореться за це; хто в гуртовім товарообміні є тільки посередником других, а то й третіх посередників (а так стоїть справа з нашими гуртівнями), — там населення не зможе помітно відчути руки кооперації в ділянці роздрібних цін. Та все таки — хоч можливости обмежені, але є. Перевірка джерел закупна товарів з метою дійти нарешті до самого першого джерела, можливо навіть прямо до продуцента — ось перша можливість. Концентрація закупів, а коли з того випливають явні користи — то і злиття цілих установ, це друге джерело. Врешті упрощення та подешевлення адміністрації; також в тій ділянці треба шукати можливих ощадностей.

Правда, про те, що сучасна кріза є наслідком упадку загального спожиття та що боротися з нею треба головно через знижку цін в роздрібі, отже всіх виробів промислу (в тім числі і харчевого) — поширилася уже на стільки, що навіть урядові чинники зачинають її проголошувати. В недавній заяві ради міністрів Польщі, говориться дослівно:

„Головною ознакою сучасної крізи в Польщі не є надпродукція, тілки якраз недостаточне споживання товарів витворюваних в краю при одночаснім утрудненню експорту". („Слово Польське з 12. I. 1931).

Як висновок з того слідує теза:

„Як головний засіб піднесення спожиття остає дорівнання цін промислових виробів до цін хліборобських продуктів і обниження цін товарів загального ужитку особливо в роздрібній продажі".

Зовсім правильно. Та тільки всього; хибно було-б очікувати від уряду яких небудь рішучих посунень проти кругів промислу та торгівлі в цілі приневолення їх до уступок; дотеперішня тісна співпраця уряду

з тими кругами не дає підстав до таких сподівань. Зрештою якби уряд справді думав про знижку цін, то зачавби від себе самого: знижив-би ціни соли, каініту, азотняку, дров зі своїх лісів, вугля і нафти зі своїх копалень, сірників, тютюну, зменшив-би акцизу від цукру, спірту та інших предметів спожиття. Того всього не тільки не бачимо, але навідворіт, на днях підносять ціну сірників, а хто знає, що буде завтра. Отже заяву уряду треба трактувати тільки як теоретичну декларацію і як спробу морального впливу на круги великого промислу і торгівлі. Німецький уряд поступив інакше: він одним розпорядком про те, що хліб мається продавати на вагу, а не на бохонці, спричинив, що споживач хліба в цілій державі зискав три феніґи на кільоґрамі. Доволі твердо переводить лінію знижки цін також уряд Беніто Мусоліні. Але очевидним є, що і там самим впливом держави не дасться зробити богато. Головна роля все таки припаде тим господарським установам, що служать інтересам загалу — в першій мірі кооперації. Булоб недобре, якби хто небудь дав себе заспокоїти думкою, що влада вже подбає про знижку цін, а ми тут ні при чому.

Не можна українській кооперації замикати очей на життєві потреби суспільства. Коли як коли — але якраз в біді пізнають приятеля; не штука бути героєм в часи господарського підйому. Наша членська маса повинна відчути саме в цю тяжку пору, що в кооперативних установах має свойого справжнього опікуна і заступника.

Як досі — то якось тихо з цею справою в рядах української кооперації. „Все затихло — все мовчить“ — тоді, як треба булоб власне найбільшої рухливости і напруження енерґії.

Чи не лихий це знак? **(К.)**

НАРОДНЄ ГОСПОДАРСТВО.

Залізнича „пятирічка“ Радянської України в світлі московської кольоніяльної політики.

На Великій Україні, в теперішніх її радянських кордонах, є сім людинських залізничих ліній, існуючих як окремі адміністраційно-експльоатаційні одиниці. З них чотири вважаються формально українськими залізницями, бо в переважаючій частині свого протягу лежать в межах Рад. України, також управління ними зосереджене на Україні. Це будуть залізниці: Донецькі, Катерининьська, Південно-Західні та Південні. Ціла експльоатаційна довжина цих чотирох українських залізниць виносила на 1. жовтня 1928 р. 14.062 кільометрів. Але деякі дільниці цих українських залізниць проходять поза межами Рад. України, находяться на терені сусідніх радянських країн, а саме на протязі всього 1.437 км. Помимо зазначених чотирох залізниць тереном України проходять невеличкі дільниці залізниць сусідніх радянських теренів, саме трьох з тих залізниць: Західних,

Московсько-Київсько-Вороніжської та Південно-Східніх; разом усі три довжиною 951 км. Таким чином загалом на терені Радянської України маємо тепер залізничу лінію довжиною 13.576 км. В тому числі подвійної залізниці всього лише понад 3.600 км., решта залізничої лінії має лише одну штреку, з чого біля 600 км. припадає на вузькоторову лінію Південно-Західніх залізниць.

Такий стан річей, при якому управління залізницями України пороскидані по ріжних теренах, а деякі залізничі дільниці, що знаходяться поза межами України, належать адміністраційно до цієї останньої, й навпаки, коли деякі дільниці залізниць України управляються зпоза її меж, пояснюється в дуже простий спосіб, — тим, що в дійсности всі залізниці цілої радянської держави управляються з Москви, що на Україні сидить для того у Харкові уповноважений московського наркома шляхів, а харківське правительство Рад. України не має щодо цього жадного голосу.

Порівнання залізничої мережі Рад. України щодо її густоти у відношенні до терену (на 100 кв. км.) та до населення (на 10.000 мешканців) з іншими країнами, а саме з цілим Рад. Союзом, з одного боку, та з европейськими державами на захід від України, з другого, — показує, що примусових своїх спільників по радянському союзові Україна значно випередила, але від европейського заходу не меньш значно відстала.

Так цілий СССР, взятий разом з його велитенськими азіятськими володіннями, має всього 0,4 км. залізниць на 100 кв. км. терену та 5,6 км. залізниць на 10.000 мешканців. Коефіціент обслуговування залізницями країни, вирахований на підставі обох наведених мірил, показує для цілого Рад. Союзу — 1,48. Інакше стоїть справа на Україні. На 100 кв. км. простору вона має 3,0 км. залізниць, на 10.000 душ населення — 4,5 км., а коефіціент обслуговування країни залізницями досягає в ній 3,72. Бачимо, що за першим та третим мірилом Україна ліпше заосмотрена залізничими шляхами, ніж решта радянської держави. Але ознака друга, а саме відношення довжини залізничої мережі до кількости населення на Україні є меньш сприятлива, що пояснюється високою густотою населення останньої, яка ставить Україну куди блище до европейського Заходу, ніж до російського Сходу. Справді Україна має 64 мешканців на кв. км. терену, а наприклад Франція має їх 73. Оскільки степінь густоти населення, інтенсивність господарського обороту й попит на удосконалені транспортові середники є величини релятивно взаїмозвязані, слід порівнювати міру заосмотрення України залізницями з країнами Заходу. А при такому порівнюванні виявляється, що ми в цьому відношенні відстали навіть від найблищої нашої сусідки з Заходу, від Польщі, котра має 5,0 км. залізниць на 100 км. простору, 7,0 — на 10 тисяч мешканців та коефіціент обслугования 5,91. Всі інші европейські країни краще заосмотрені залізничим транспортом, ніж Україна та Польща. На першому місці знаходяться в цьому відношенні високоіндустріяльні країни, як Бельгія (її мірила: 36,5 — 14,5 — 23,00), Великобританія (16,0 — 8,8 — 11,80), Німеччина (12,2 — 9,6 — 10,80). За ними слідують Франція (9,7 — 13,7 — 11,50) та Італія (6,7 — 5,3 — 5,36). Бачимо, що Україна знаходиться на останньому місці між европейськими державами.

При оцінці наведених чисел головним питанням є, чи відповідає сучасна залізнича мережа Рад. України господарським потребам останньої, чи провозна спроможність залізниць вистарчає в порівнанні з вимогами, які ставлять і в близькому майбутньому ставлятимуть транспортові потреби країни.

„Пятирічка" Укрдержпляну висловлюється з приводу цього питання в слідуючий спосіб: „Що стосується нового залізничого будівництва, то сучасна обслугованність України залізницями є меньшою за всі важніші европейські країни. Як уважати на природні багацтва України, на перспективи зросту її населення та господарства, то стане ясним, що нове залізниче будівництво являється одним з важніших елементів транспортового плану (пятирічки). Сучасний стан залізничого транспорта України характерізується в головному обмеженністю перевозових засобів та мало задовольняючим станом його головних споруджень". А контрольні цифри того ж Укрдержпляну на 1929/30 рік до тої характерістики ще додають, що „зараз спостерігається невідповідність перевізної спроможности транспорту попитові на перевіз".[1])

Що українські залізниці працюють зі значним напруженням в порівнанні з роботою залізниць російських, видно вже з того, що хоч вони займають лише 18% залізничої мережі цілого Рад. Союзу, але на них припадає цілих 33% навантаження та 21% роботи усієї союзної мережі.[2])

Міру напружености роботи українських залізниць можна пізнати з порівнання розмірів перевозок по них вантажів та пасажирів, як також їх вантажообігу, виміреному в тоно-км., з одного боку, та стану рухомого складу залізниць (возів та паротягів) — з другого боку, нині та перед війною. Дотичні данні, які ми беремо з останнього Статистичного Щорічника „Україна" за 1929 р., показують ось що:

В той час, коли кількість перевозок вантажу в 1913 р. була 95,8 млн. тон, вона в 1928/29 р. досягла 105.2 млн. т., себто як взяти передвоєнний стан за 100, то перевозки українських залізниць нині складатимуть 124,3 , або показують ріст на одну четвертину. Ще більш зріс вантажообіг: в 1913 р. від складав 19.624 млн. тоно-кільометрів, а в 1928/29 р. вже 26.331, або 134,2%, а на біжучий 1929/30 рік він є плянований у 163,3% від 1913 р., або намічається побільшення вантажообігу на цілих дві третини. Так само зріс особовий рух на українських залізницях на четвертину в порівнанні з 1913 роком.

Природньо, що такий зріст роботи залізниць вимагає не лише відповідного заосмотрення новим рухомим складом, але також технічного поліпшення самого шляху, будови другої колії, низки споруджень, поширення мережі взагалі. Між тим, вже данні про рух кількости ваґонів та паротягів виказують противне. Кількість паротягів не тільки не збільшилась, але недорівнює ще на одну пяту до стану в 1913 році, бо складала в 1927/28 році ще тільки 81,7% передвоєнної їх кількости. Таке саме є з вантажовими возами. Їх кількість виносила тільки 88.4% довоєнної, а кількість особових ваґонів — лише 77,1%.[3])

---

[1]) Пути народохозяйств. развития УССР, стор. 293. Контрольні цифри на 1929/30, ст. 229.

[2]) Шляхи й темпи розвитку нар. госп. УСРР, стор. 168.

[3]) Україна, статис. щорічник на 1929 р. стор. 268.

За час світової, а зокрема українсько-російської війни залізничі шляхи України втратили більше третини свого основного капіталу. В початку 1921 р., отже на момент, коли московські большевики остаточно засіли на Україні, було нараховано зруйнованих мостів 61,5%, хорих паротягів — 63,5%, зіпсованих вантажових ваґонів — 30%, особових — 60%. Відновлення основного капіталу залізниць почалось тільки в р. 1925/26 і всеж таки на кінець 1927/28 ще бракувало більше пятої частини основного капіталу передвоєнного часу, а вартість цього капіталу на цей термін оцінювалася на 1.125 міл. довоєнних карб., або 79% його вартости в 1913 р.

Плян „пятирічки“ для України намічає зріст попиту народнього господарства на перевозки за час з 1928/33 р. на 46%. Нові капіталові вміщення намічаються в сумі 747 міл. карб. З того, помимо значних видатків на рухомий склад, передбачається розвиток низки залізничих вузлів, проложення нових штрек, будування технічних та службових будинків, хатнє будівництво, поліпшення сиґналізації та бльокування, як також ріжних видів звязку, спорудження холодільних комор та ізотермічних ваґонів. Скільки з тих плянів справді буде здійснено, тяжко зараз передбачити. Але що ці пляни відповідають пекучій потребі, сумніву не може бути після наведених нами в горі даних про сучасний стан українських залізниць.

По плянах залізничої „пятирічки“ найбільші витрати намічені на розвиток головних споруджень для збільшення пропускної спроможности залізниць, саме на певних напрямах. „Контрольні цифри“ радянського уряду України на біж. рік вказують, що „невідповідність перевізної спроможности попитові на перевіз... виявляється головно в недостачі: товарових ваґонів (та) пропускної спроможности окремих найбільш перевантажених напрямів та вузлів“. Контрольні цифри за попередній рік приводять яскраві докази перевізного напруження на тих напрямах, коли на поодиноких дільницях вантажообіг, як рахувати в тисячах тоно-кільометрів на 1 клм. протягу, зріс з 1.440 в 1913 р. до 2.548 у р. 1926/27, або ще яскравіше — з 444 на 2.515.

Які це напрями, куди вони ведуть? Українська транспортова „пятирічка“ дає на це питання недвозначну відповідь. Вона присвячує особливу увагу будівництву „вихідних шляхів з Донбасу“ — шляхів, напрямів та вузлів, які обслуговують та мають в майбутньому ще ліпше обслуговуватимуть вивіз на північ та північний захід.

Обтяження саме цих напрямів на українських залізницях повстало, як результат глибоких змін в напрямах масових вантажів на шляхах України за час панування на Україні московської радянської влади. З початку ця зміна напрямів перевозок була викликана в часі війни штучним віддірванням України від її природніх та звичайних закордонних ринків, коли її масові вантажі направлялись на південь, до портів та на захід. Безоглядне московське панування, яке наступило на Україні по війні зміцнило й закріпило ту зміну своєю економічною політикою рішучої господарської централізації й насильного випомповування всіх засобів країни на політику індустріялізації у всесоюзному маштабі.

Московська радянська влада відновила у відношенні до України стару традицію меркантилістічної колоніяльної політики 16. та 17. сто-

ліття, коли без огляду на яку-будь еквівалентість з кольоній вивозилася сировина та півфабрикати аж до виснаження тих країн та їх населення, а до кольоній привозилися з метрополій й збувалися там по високих цінах вироби европейської промисловости. Нині подібний брутальний спосіб визиску не вдається вже повністю примінити навіть до африканських теренів, але він без обмеження вживається на Україні.

Взагалі радянська влада з обережности не публікує жадних систематичних даних про товарообмін між Україною та Московщиною. Але ми маємо відомости про вантажовий рух на українських залізницях, які кидають таке яскраве світло на характер цього товарообміну, що факт необмеженого кольоніяльного визиску України з боку Московщини якраз через особливе примінення цього товарообміну, помимо усіх інших способів визиску, не може підлягати сумніву, якщо навіть точні розміри останнього тим ще не зясовані.

„Вантажообіг залізниць УСРР — читаємо в матеріялах української „пятирічки“ — в сучасний мент характеризується помітною перевагою в ньому масових вантажів: твердого мінерального палива, руди, збіжа, будівельних матеріялів та ін... Блищі роки будівництва в усіх ділянках народнього господарства — читаємо там теж далі — вимагатимуть перевозок значних кількостей тих самих сировинних масових вантажів, якими характеризується сучасний вантажообіг“.[4])

Які-ж то є масові сировинні вантажі, які переважно пересувають нині наші залізниці й які, по плянах московських панів України, й далі перевозитимуться. На це дає відповідь слідуюча наша таблиця, що складена на підставі останнього урядового радянського статистичного щорічника України.[5])

Привіз та вивіз вантажів по усіх стаціях українських залізниць в році 1927/28 в декатонах.

	Збіжа та борошна	Камін. вугля	Чавуна, зал.,стал.	Цукру	Соли	с.-г. машин	Рогатої худоби	Мануфактури
Вивіз	374435	2005444	244807	137892	89723	28879	12058	1629
Привіз	211801	1221618	161577	64202	43829	16216	6488	8052
Надвишка вивозу	162634	783826	83230	73690	45894	12663	5670	—
Надвишка привозу	—	—	—	—	—	—	—	6423

Бачимо, що з усіх головних вантажів, які пересуваються на українських залізницях і які являються разом з тим головними добрами, що їх продукує народнє господарство України, значна частина того, що навантажується на залізничих стаціях в межах України, вивантажується поза її межами. А саме, майже половина збіжа та борошна, така-ж сама частина рогатої худоби, більше третини камяного вугля, третина заліза та сталі не у виробах, більш половини цукру, більш половини соли, біля половини с.-г. машин. В протистав-

[4]) Пути і т. д., стор. 295.
[5]) Україна, 1929, стор. 270.

лення всьому цьому добру, яке з України вивозиться, надвишку привозу виказує лише одна мануфактура в кількости, одначе дуже незначній. Типовий товарообмін кольонії давно минулих часів доби меркантилістічного визиску!

Але куди-ж ця надвишка вивозу направляється? На це питання відповідає надто виразно слідуюча наша таблиця:

Вивіз по залізницях України до Московщини (РСФСР) за рік 1926/27 в тонах, а худоба в штуках.

(Чистий вивіз з відрахованням привозу[6])

	Всього вивезено за межі України	В т. ч. до Московщ.	% вивозу на Московщ.
Збіжа та борошно	981.838	805.312	82,0
Кам. вугіль	6.166.600	5.971.516	96,8
Чавун, залізо, сталь не у вироб.	766.813	719.640	93,8
Цукор	526.174	404.452	84,4
Сіль	385.588	308.931	80,1
С.-г. машини	89.435	82.343	92,0
Вел. рог. худоба	140.970	129.023	91,5

За час панування радянської влади на Україні напрями українського вивозу рішучо змінились. Очевидна річ, що це сталося під прямим впливом безоглядної централістичної політики московської радянської влади й завдяки тому, що зосередження майже цілої промисловости та торгу в руках радянської держави уможливило цю зміну напрямів вантажообігу, бо фактично унезалежнило цей останній від міркувань господарської доцільности взагалі та від уважання на інтереси народнього господарства України зокрема.

Образ, який в цьому відношенні дає наша остання таблиця, надто вже виразний і не потребує довгих пояснень. Чотири пятих, а то й всі 100% головної продукції народнього господарства України, оскільки вона виходить за межі країни, скеровується до Московщини. До інших країн СССР та за його кордони, оскільки вивіз йде по залізницях, вивозиться дуже мало. При цім слід зауважити, що хоч дещо з тих самих продуктів також привозиться з РСФСР на Україну, то цей привіз звичайно походить з немосковських її країн, як Крим та Північний Кавказ (Кубань), в той час як український вивіз йде в переважаючій своїй масі на північ, до Москви, до Ленінґраду і на схід, навіть на Урал, до Туркестану та Сібіру.

При такій політиці випомповування богацтв України на користь Московщини нас не дивує, що радянська влада на Україні вважає „конче необхідним“ звернути особливу увагу на „північні та північно-західні напрями залізниць“ і туди вкласти найбільш капіталу з програми „пятирічки“.

Тут намічається, опріч реконструування та посилення напрямів на північ та північний захід, також додаткове нове будівництво, яке

---

[6]) Україна, статист. щорічник на 1929 р. стор. 272.

відкрие нові лінії — одну на Москву (через Купянське—Виньов), та дві на Ленінґрад (через Харків—Ворожбу, Унечу—Оршу та Льгов—Брянське—Вязьму—Лихославль).

Не слід одначе переоцінювати очікуваних благодатних наслідків транспортової української „пятирічки“, навіть коли-б вона була вповні здійснена; принаймні що до залізничих шляхів України. Вже перед війною, ще царське правительство намічало збудувати на Україні біля 9.000 клм. нових залізниць. Між тим нині ледво дотягнено до відновлення чинности залізничої мережі 1913 року; радянська „пятирічка“ сподіється збільшити довжину цієї мережі лише на три тисячі км.

Проф. С. Ґольдельман.

Кооперативний експорт яєць в 1930 році.

(Продовження*).

Першим українським експортером яєць в Галичині став з власної ініціятиви С. У. К. в Теребовлі в 1928 р. Хоч довелося йому стратити поважну суму гроший на холодникових яйцях в 1929 р., то однак він не зневірився і цілий сезон в парі з П. С. К. в Копичинцях поборював всі труднощі в боротьбі за добре імя укр. кооп. експорту. Головна заслуга його в тому, що впровадив на заграничний ринок під українською фірмою та кооперативним знаком найліпшої якости товар з цілої Галичини. Та всетаки спроби стемплювати кожне яйце зокрема власними знаками, дали подекуди відємний вислід, а то не з вини Союза в Теребовлі, а через спекуляцію заграничних імпортерів. Вони, заграничні імпортери шукали яєць якости і величини теребовельської продукції і продавали їх як товар не галицький по вищих цінах і в тому саме шкодила їм печатка на яйцях. Тому, що наші експортери не мали за границею власних експозитур для детайлічної продажі яєць, не в силі були поширювати свій якостево добрий товар, а заграничний імпорт (головно Німеччина, Швайцарія та Австрія) є виключно в приватних руках. Спроби навязати сталий контакт з заграничною кооперацією споживача не дали ніякого позитивного висліду.

С. У. К. в Теребовлі скуповував яйця по кооперативах І. ступня в той спосіб, що висилав кожного тижня власні підводи до сіл і там на місці перебирав товар, чим поносив ризико евентуальних страт при опакованні і довозі до перерібчого маґазину. Спосіб цей доцільний для забезпечення правильної достави товару до маґазину, менше добрий під оглядом господарським, бо кооператива, передавши яйця до Союза в себе вдома, нераз і того самого дня чи найдальше другого чи третього дня їде в порожні до Союза по товар. Друга, безумовно добра новість в способі скупу яєць теребовельського Союза — к у п н о я є ц ь н е н а ш т у к и, а н а в а г у. Спосіб цей належалоб удосконалити і послідовно переводити в кожній місцевості в життя, бо він одинокий вплинувби дуже скоро на поправу плекання курий та яєчної продукції, що з погляду раціональности в годівельній господарці

---

*) Гл. „Кооп. Республ.“ ч. 1. за 1931 р.

буде мати надзвичайно велике значіння. Матеріяльний бік справи заставить кожну нашу господиню піклуватися плеканням тільки расових курий, а на торг виносити яйця тільки більшої ваги.

В 1930 р. Теребовельський Союз виекспортував 51.000 кіп яєць, що робить 2.125 скринь або 21¼ вагона. В порівнанні до 1929 р., скінчив 1930 р. зі звишкою около 4 вагонів. Він стояв в торговельних зносинах з імпортерами в Берліні, Карлсбаді, Відні і Тріесті. Весною вислав дві посилки до експозитури Центросоюза в Катовицях.

З сусідніх союзів співпрацював з Теребовельським Союзом, П. С. К. в Скалаті і доставив в 1930 р. 8.640 кіп, або 360 скринок яєць.

Матеріяльний вислід цілорічної праці вдоволяючий.

Третім з чорги кооперативним експортером був П. С. К. в Борщеві. Цей однак не працював цілий сезон, а почав свій вивіз доперва від травня. Район діяльности Повітсоюза в Борщеві належить до найбогатших яєчним продуктом повітів. Через брак оборотового капіталу не міг він: 1) зібрати відповідної скількости продукту; 2) зібраний продукт не завсігди міг продати безпосередньо за границю. Щоби скупими оборотовими засобами як найскоріше обертати, мусів обмежуватись в закупах, а закуплений товар продавати за посередництвом приватних експортерів, які давали відповідні зачети наперед на кілька днів перед висилкою даного вагона. За границею мають яйця борщівського Повітсоюза добрий попит, мимо того, що товар для загараниці залегкий, але цю недостачу вирівнювала добра якість і солідна перерібка.

Щоби здобути відповідні для експорту оборотові фонди, П. С. К. Борщів вів по кооперативах І. ступня акцію за збільшенням уділів, які члени вплачували в натурі яйцями і в той спосіб зібрав на цю ціль около 25 скринь яєць. В 1930 р. вивіз П. С. К. в Борщеві 2.683 скрині або 27 вагонів яєць по більшій части до Відня, а в послідніх тижнях сезону кілька вагонів до Парижа.

Матеріяльно вийшов П. С. К. в Борщеві вповні вдоволяючо, бо надвишка на експорті була понад 2.500 дол.

Четвертий експортер, це Подільський Союз Кооп. в Тернополі. Зібрав в 1930 р. 86.909 кіп яєць, з чого вивіз 33 вагони за границю, 60 скринь до Ґданська, а 10.475 кіп продав сирого товару на місцевім ринку.

Через цілковиту відсутність оборотових фондів попав Подільський Союз в повну залежність від капіталів приватних експортерів і не міг навязати ніяких звязків зі заграничними фірмами, а що більше, мав навіть неґативні висліди в збуті свого товару за границею. Ця залежність від чужого, в даному случаї ворожого капіталу, недала і відповідних матеріяльних успіхів, бо на 86.909 кіп яєць ціла осягнена надвишка брутто виносила 17.989.12 зол., з чого по обчисленні адміністраційних видатків не остає жадної білянсової надвишки, чи то для Союза, як експортера, чи для кооператив, як доставців. До того ще, коли всі Союзи експортери були дуже помітними реґуляторами цін на місцевих ринках, то в Тернополі і цього осягнення на протязі 1930 р. не запримічено.

Пятий кооп. експортер, це Повітсоюз в Тлустім, який з льокальних недомагань не виекспортував ані одного вагона, а лише готовий до експорту товар скринками перепродував сусіднім приватним експортерам. Даних про скількість скуплених ним яєць під рукою немає.

Загальний, кооперативно-самостійний експорт яєць виносив в 1930 р. 278.652 кіп або 11.610.5 скринь, що робить 116 ваґонів. Вартість експортованого товару виносить около 280.000 дол.

Дир. І. Мартюк.

Питання сільсько-господарського кредиту в освітленню знавців аґрарної антанти.

Аґрарна антанта,*) — порозуміння восьми держав східньої та середньо-полудневої Европи, — є одним з цікавих фактів у боротьбі европейського континенту з господарською крізою і мабуть початком нового господарського обєднання держав, що мають одну спільну рису: є продуцентами збіжа. Серпнева варшавська конференція, за нею букарештенська, дальше зїзд представників експортових інститутів та створення центрального експортового бюра, мусіли всі наткнутись на одно з найболючіших питань теперішної крізи сільського господарства: питання сільсько-господарського кредиту. Це питання надто складне для вирішення на загальних нарадах, тому рішено скликати для цеї справи окрему конференцію знатоків сільсько-господарського кредиту, яка й відбулась в Варшаві в часі 10—13. листопада 1930 р. На ній були заступлені всі держави аґрарної антанти: Болгарія, Чехословаччина, Естонія, Югославія, Латвія, Румунія, Мадярщина і Польща. Конференція знавців цього кредиту доручила своїм урядам довший меморіял, який займається всеціло тільки питанням кредиту в сільському господарстві, точніше одним його родом, середньотерміновим кредитом, бо головна варшавська конференція рішила такий кредит передусім брати під увагу. З головними гадками цього меморіялу і їх мотивуванням хочемо познайомити наших читачів, бо на цьому тлі ясніщими стають ріжні проблеми аґрарної крізи, що на нас більше відбивається, чим на других, хоч може й подібних з господарського боку — але державних — народах.

На вступі зазначують знавці, що аґрарну крізу, яка повстала через надмір збіжа, хоче аґрарна антанта поборювати створенням таких засобів в поодиноких державах, які нормувалиб і контролювалиб вивіз зерна за кордони держав, евентуально таких установ, що цей вивіз переводилиб. Неправильність у вивозі походить теж з того, що хлібороби не мають можливости піддержатись кредитом, який давби їм змогу продавати жниво на протязі цілого року, а тому продають його нагло тоді, коли тільки воно здатне до продажі. В часі господарської крізи, через брак кредитів, мусить хлібороб братись за продукцію, яка вимагає найменше оборотових капіталів, а нею є власне продукція збіжа. Це тільки поглиблює крізу. Зноваж перехід на продукцію іншу, інтенсивнішу, вимагає знова грошей, а через знижку цін збіжа їх не має хлібороб, тому мусить взяти знова під увагу кредит, без якого

---

*) Гл. про це статтю інж. Е. Храпливого: „Аґрарна антанта — її повстання, праця та ціли“ — „Діло“ ч. 6. з дня 7. січня 1931 р.

не є можливою боротьба з крізою і її наслідками. Кредит для хліборобів зацікавлених тут країв є зовсім можливий що до його забезпечення тому, що варстати хліборобської праці є відносно мало обдовжені, а тому є доброю запорукою сплачення евентуально наново затягненого кредиту.

Меморіял займається, згідно з дорученням головної варшавської конференції тільки середньотерміновим кредитом, як формою новою в сільському господарстві, при чім однак звертає увагу на це, що цей кредит не може заступити клясичних форм сільсько-господарського кредиту: коротко-і довготермінового.

Переходячи в меморіялі до форми сільсько-господарського кредиту, звертають увагу знавці, що продукція в сільському господарстві треває бодай коло одного року для рослин, а богато більше для тварин. Тому не аж для сфінансування продукції, а тільки для продажі зернових чи загалом польових продуктів треба бодай 6—12 місячного кредиту, при чому форма 3-місячного, отже короткоречинцевого промислово-торговельного кредиту є цілком не до примінення в сільському господарстві. Зноваж для сільсько-господарської продукції є необхідним довший кредит. Тут однак відповідає часто середньотерміновий кредит кількалітний, краще, чим довготерміновий кількадесятьлітний. Бо при закупні пр. расової худоби вертається вклад гроша на протязі кількох літ, а тоді звернені гроші інкасує хлібороб замісць сплачувати довготерміновий кредит, а в висліді остають прикрі і довгі ратальні сплати, що може легко довести господарство до руїни. Тому-то треба створити для сільського господарства нову форму кредиту, кредит середньотерміновий, що виповнить люку між 3-місячним торговельно-промисловим і довготерміновим кредитом. Ця нова форма кредиту в сільському господарстві орґанізується в Европі тільки в виїмках з початком цього століття, а в більшім розмірі щойно після війни. Однак практично була вона введена вже до війни через легку прольонґату короткотермінового кредиту. Коли практика довела до створення такої форми кредиту в сільському господарстві, то треба уняти її в відповідні формальні рямці.

Середньотерміновий кредит повинен бути ужитий в першу чергу на цілі продукції, а зокрема на її раціоналізацію, зменшення самокоштів, поліпшення орґанізації плодоторгівлі та поліпшення якости продуктів. Отже частина цього кредиту булаб ужита на побільшення оборотових капіталів, друга на інвестиції, що скоро амортизуються і зуживаються. Через збільшення оборотових фондів для сільського господарства уможливиться раціоналізацію самого господарства, через це продажу продуктів на протязі цілого року, а знова через це кращу орґанізацію плодоторгавлі. Кредит середньотерміновий, як оборотовий капітал, повинен починатися 9-місячним (погної) і не переходити 18-місячного кредиту. Зноваж середньотерміновий кредит на інвестиції в сільському господарстві не повинен переходити ґраниці 5 років. Меморіял наводить приміри терміну інвестиційного середньотермінового кредиту: 1) інвестиції, що амортизуються на протязі 2 років: закупно с.-г. знаряддя (плуги, борони), деяких тварин (льохи, барани), кошти корчування і перебрання неужитків під управу, усунення ріні (каміння), мерґльовання, дрібний ремонт і уладження будинків;

2) амортизація на протязі 3-ох років: купно тварин (кнурі, корови), робочі тварини, деякі машини (косарки, сівалки, жниварки), заложення пасік, конверсія дрібних довгів, головно затягнених поза кредитовими установами;

3) амортизація на протязі 4—5 років: закупно інших продукційних тварин, дорощих машин (трактори, молотільні, жниварки-вязалки, зерночистки), ремонт, уладження й побільшення будинків, будова дрібних будинків (хліви, курники), конверсія дрібних довгів і урегулювання родинних фінансових справ — головно сплат і посагу, засаджування винниць, рож, хмелю, уладження ставів, будова теплярень, сушарень тютюну, закладання яринних городів, ріжні удосконалення, як комасація, якщо вони збільшують дохід і скоро амортизуються.

Це все очевидно тільки приміри для унагляднення, який саме кредит треба розуміти в границях 2—5 років.

В більшости країв східньої і середньої Европи не було на ці цілі середньотермінового кредиту, а через те: 1) хлібороби мусіли брати короткотерміновий, недогідний і дорогий кредит; 2) немогли ужити його ні на збільшення оборотових капіталів ні на інвестиції, а через те не могли теж пляново розложити втрат лихих і дорібку добрих років.

Середньотерміновий кредит не обдовжить більше сільського господарства, чим дотеперішний короткотерміновий, отже в загальному обдовження села мало збільшиться.

Щоби ця форма кредиту була дійсно добре ужитою, треба завести контролю ужиття грошей. Ця контроля можлива перед ужиттям, або аж по ужиттю. Перед ужиттям тяжко провірити чи воно буде дійсно таке, як треба, хіба що видаватимуть ці позички кооперативні установи. Інакше контроля можлива тільки по ужиттю позички. Колиб позичку ужито на інші ціли, чим вона призначена, мусілаб дана установа її перед речинцем виповісти.

Відносно ґарантій, на підклад яких можна буде давати середньотерміновий кредит, то передбачується гіпотеку, застав рухомостей, ґарантію особисту і ґарантію установ, головно спілок чи кооператив. Гіпотечне забезпечення пропонується не на першому, а на другому місці до висоти 10—15 проц. оціненої вартости нерухомости. На першому місці прийшлаб колись довготермінова гіпотечна позичка, яка занялаб небільше 50 проц. вартости нерухомости. Зноваж забезпечення середньотермінового кредиту на першому місці замкнулоб шлях для цього другого кредиту. Деякі знавці твердять, що оба кредити: середньо і довготерміновий не повинні разом переступати границі 50 проц. оціенної вартости недвижимости. Рівночасно бажаним булоб, щоби в поодиноких державах упростити і подешевити оцінку недвижимостей та кошти гіпотечних формальностей, бо це дуже утруднює затягання середньотермінових позичок.

Застав рухомостей повинен бути уможливлений законодавством поодиноких держав через вписування його до окремих реєстрів при судах, при чому однак рухомости остають дальше в розпорядимости сільського господарства. Це найдоцільніша форма ґарантії цего кредиту, однак досі мало уживана й не всюди правно розроблена.

Особиста ґарантія хліборобів за порукою 2—3 інших та якоїсь установи видається теж доброю. Це головно добре тоді, коли ходить про кредит 9—18 місячний, отже короткий. Вкінці ґарантія спілок чи

кооператив за кредит, затягнений їх членами для справ ними переводжених (пр. меліонаційних спілок), є самозрозуміла і вистарчаюча.

Про форму середньотермінового кредиту треба говорити з двох точок погляду, а то: 1) форма кредиту для установ, що його будуть уділювати і 2) форма, в якій одержує його хлібороб.

Коли ходить про кредит до 18 місяців, то банки моглиб користати з термінових вкладів чи інших доступних банкові готівкових засобів. Однак навіть в цім випадку не можна уживати для середньотермінового кредиту капіталів, повірених банкам у виді вкладів „à віста“. Що до кредиту довшого чим 18-місячний, отже інвестиційного, то повстає конечність емісії облігацій поодинокими кредитовими установами. Однак прінціпом мусить бути, що хлібороб дістає позичку готівкою, а не облігаціями. Колиб позички виплачувано облігаціями, мусілоб, через уміщування на грошовім ринку облігацій поодинокими позичаючими, прийти до зрозумілої знижки їх курсу, що зовсім не є бажаним і минається з ціллю цілої акції. Емісії моглиб бути також лише внутрішні, однак уміщення емітованих облігацій в цьому і попередньому випадку перебирає на себе все емітуюча установа. При ліквідації емітованих облігацій через сплату затягнених кредитів мусить банк розпоряджати певними окремими фондами, бо ідеальна ґарантія між терміном сплати емітованих облігацій, а терміном сплати кредитів не може бути вдержана. Спеціяльно звертають увагу на це, що курс емітованих облігацій мусить як найбільше зближатися до паритету.

Право до емісії облігації середньотермінового кредиту малиб або вже існуючі банки або для цеї ціли окремо отворені. Колиб емітували їх існуючі установи, то користь з цього та, що вони розпоряжають вже певним основним капіталом і технічним апаратом. Творення окремих установ для емісії таких облігацій має знова ту добру сторінку, що вони можуть в усіх зацікавлених державах мати однакову організаційну основу і устрій. Колиб тепер існуючі установи емітували облігації, то мусілиб виділити у себе певні фонди на повне їх забезпечення. Прінціпом однак мусить бути, що в державі є тільки одна емітуюча установа, бо в противному разі витворивсяби хаос ріжних облігацій, з ріжним курсом, забезпеченням і т. д. Другі кредитові установи моглиб помагати емітуючій ґарантією, капіталами, льокуванням облігацій за кордоном.

При кінці звертають знавці увагу, що порозуміння між восьми державами мусить відноситись теж до льоковання емітованих ними облігацій середньотермінового кредиту на закордонних грошових ринках, щоби оминути там непотрібної конкуренції.

Крім того вважають, що необхідним є закомунікувати цей меморіял Союзові Народів і Міжнародньому Хліборобському Інститутові в Римі, як в цій справі зацікавленим установам. До меморіялу долучено квестіонар з інформаційними питаннями про стан хліборобського кредиту і його правне оформлення в поодиноких державах. Відповіді на цей квестіонар будуть надзвичайно цікавим матеріялом для студій над питанням сільсько-господарського кредиту.

Ця конференція розглянула перший раз по війні основно справу сільсько-господарського кредиту, створила певні рямці для урухомлення середньотермінового кредиту і дала зацікавленим державам реальну основу до лікування чи не найбільшої болячки теперішньої

сільсько-господарської кризи: б р а к у в і д п о в і д н о г о к р е д и т у д л я с е л а.

Над цим питанням повинні призадуматись і н а ш і економісти, а в першу чергу наші кооператори-кредитовці, бо нас воно неменше болить, чим хліборобів других народів. **Інж. Евген Храпливий.**

СУСПІЛЬНА АГРОНОМІЯ.

Які поліпшення принесла громадська аґромомія дрібному господарству?

Минуле століття принесло кілька великих аґрономічних винаходів: металеві плуги, культиватори, борони, сівалки, помічні погної; ранні, засівні і просапні пари, підорювання стерні, зелене угноєння (сідерація); пояснення впливу метеликоцвітних рослин на ґрунт шляхом відкриття коріневої бактерії, сполучення посіву метеликоцвітних трав на полях з угноєнням перед травою фосфором і калієм в подвійній кількости (система Солярі), чиста культура коріневих бактерій (нітраґін, азотоґен), відкриття нітрифікуючих, денітрифікуючих і амонізуючих бактерій в ґрунті і виділення їх чистих культур, закони мінімума — оптімума — максімума падаючої плодючости землі, то що.

Двацяте століття принесло: поновне відкриття законів спадковости Менделя, чисті лінії Йоґансена, мутації Де-Фріза, прінціп полімерії Нільсона-Еле, закони неменделюючої спадковости Бетсона, „перехрещування хромозом" Морґана, закон гомольоґічних рядків та осередків формотворення Вавілова; с.-г. трактори, фрези, комбіновані плуги, комбіновані сівалки (подвійної комбінації — насіння + погній і потрійної комбінації — насіння збіж + насіння трав + погній), нові прилади для сортування і чищення насіння (сортувальний стіл, магнетна машина для чищення насіння конюшини від насіння повитиці), комбайни великі і дрібні (жниварка й молотарка разом); нові погної напр. „нітрофоска І. 9.", що має: 15,5% азоту + 15,5% фосфорової кислини + 22, окису калію), хемикалії для протравлювання (байци) — „устулюп", „гермізан", стрічкові посіви звичайною і комбінованими сівалками; чудесні сорти с.-г. рослин (напр. бараболі: „Д е о д а р а", „Крюґер"; пшениці: „М а р к і з", „Ґарнет, „У к р а ї н к а"; „Кооператорка", „Земка", то що); чудесні раси с.-г. тварин (в Америці найвища молочність корови — 16.700 кґ. млока в рік, найвища несність курок — лекторнок — 351 яйце в рік; в Німеччині найвища молочність санських кіз — 1714 кґ. молока в рік, крілики „касторекси", „шеншеля" то що), селекція бджіл, шовкопрядки, риб, то що.

Громадська аґрономія XIX ст. пропаґувала переважно уживання с.-г. машин, помічних погноїв, посів метеликоцвітних трав (конюшини, люцерки, еспарциту) на полях в многопільних сівозмінах та систему Солярі, поліпшення худоби в собі і шляхом припливу чужої крови, годівлю худоби по нормах (після заведення контролі продуктивности тварин — 1895 р.), то що.

Громадська аґрономія XX ст. до цих аґрономічних заходів додала пропаґування нових сортів с.-г. рослин, боротьбу з хворобами та шкід-

нками с.-г. рослин, стрічкові посіви, моторизацію господарки, електрифікацію двора, нові раси с.-г. тварини і дробу; контролю годівлі свиней; масові досвіди в дрібних господарствах в цілях експеріментальної контролі с.-г. виробництва; рахівництво дрібних господарств в цілях бухгалтерської контролі с.-г. виробництва, то що.

Разом з тим і в XIX і в XX ст. громадська аґрономія постійно закликала господарів до орґанізації в с.-г. кооперативи винаходила нові форми с.-г. кооперації (нпр., контрольні т-ва в Данії, досвідні кружки — в Німеччині, рахівничі т-ва в Данії й Швайцарії), закликала до дальшого зміцнювання с.-г. кооперації в Союзах і вседержавних Централях, то що. При тому увесь час поліпшувалися методи позашкільної аґрономічної праці з метою швидше і глибше вплинути на с.-г. населення.

Поруч з тим досвідна аґрономія продовжувала розвивати, заглиблювати і пристосовувати до місцевих умов с.-г. науку, а шкільна аґрономія виховувала нові кадри аґрономічних робітників, з кожним роком поліпшуючи методи навчання та виховання в с.-г. школах.

Чи пощастило ж громадській аґрономії „вплинути на волю і розум" дрібного господаря? Чи перейшли вичислені вище аґрономічні винаходи в практику дрібних господарств? — Так! Багато з того, що було винайдене с.-г. вченими, с.-г. науковими та с.-г. досвідними установами, вже передане господарям-практикам, але ще більше, мабуть, лежить мертвим капіталом без ужитку с.-г. практикою. Принаймні на Наддніпрянській Україні сільсько-господ. досвідні установи зробили стільки, що коли-б лише половину тих винаходів і висновків примінило українське селянство в своєму господарстві, то не було-б в Европі богатшої країни, і то без всякої „колективізації", розстрілів, вислань, то що. На жаль, брак загальної освіти у с.-г. населення, малий порівнюючи розвиток аґрономії позашкільних методів та с.-г. шкільництва, а головне — сучасний соціяльно-економічний і політичний режім на Наддніпрянській Україні, що побудований на цілком помилкових підвалинах (див. попередні розділи 3—4-ий*), — все це не дає можливости українському селянству використати ці дорогоцінні скарби, які українські с.-г. досвідні установи нагромаджували протягом 50 років (перші наукові с.-г. досвіди запроєктував проф. А. Зайкевич р. 1880).

Трудно підрахувати в грошевих одиницях ту матеріяльну користь, яку дають населенню с.-г. досвідні та селекційні установи. Можна лише навести де-які обрахунки, що приблизно показують, скільки саме с.-г. населення недобирає з своїх піль тому, що не ходить коло землі так, як ходять коло неї на с.-г. досвідних та селекційних стаціях (але тут треба мати на увазі, що на досвідних і селекційних стаціях є багато т. зв. „контрольних" парцель, на яких навмисне — для порівнання провадиться найпримітивніша господарка — така, як у найгірших господарів району стації, — тому пересічні висновки для стацій завше нищі, ніж на парцелях з поступовою господаркою).

Наприклад, в районі Сумської с.-г. досвідної стації на Харківщині по обрахунках проф. М. Єгорова:[1])

*) Гл. „Кооп. Респ." за 1930 р.

[1]) Проф. М. А. Єгоров „Вопросьі удобренія почв". Видання „Харк. Общ. С.-Х. Союза Копер". Харьков, 1919. стор. 3.

Врожай в м. сотнарах з 1 га:

НА ЯКИХ ЗЕМЛЯХ	Найменший		Найбіл. (пересіч.)	
	оз. жита	вівса	оз. жита	вівса
1. На сумській досвідн. стації	11,1	15,0	22,1	20,5
2. Пересічний (середній) на селянських землях навколо досв. ст.	9,8	9,9	9,8	9,9
На с.-г. досвідній стації врожай більший за врожай на селян. землях на м. сотн.	+1,3	+5,1	+12,3	+10,6
Або у відсотках від селян. врожаїв . .	+13,06%	+51,51%	+125,51%	+107,07%

В Самарській губ. по обрахунках проф. М. Тулайкова:[2])

НАЗВА ЗБІЖА:	Площа посіву в га.:	Врожай з 1 га в м. сотн. по данних Безенчукської с.-г. досвід. стації:	Збільшення (+) в порівнанні з пересіч. врожаем для губернії м. сот.	Вартість надвишки врожаю в ам. дол.
1. оз. жито	992.727	14,26	+8.645.000	+62.036.520
2. яра пшениця . .	2.498.182	9,00	+10.686,667	+108.696.224
3. овес	305.454	12,15	+2.286 667	+17.122.560
4. просо	147.273	10,50	+921.666	+7.620.340
Разом для однієї самарської губ. за один лише рік	3.943.636	?	+22.540 000	+195.475.644

В Уманському повіті в 1921 (посушливому — голодному) році після моїх обрахунків:

НАЗВА РОСЛИНИ	Врожай в м. сотн. з 1 га:		Селяне не добрали з 1 га м.сотн.	Посівна площа в повіті га.:	Загальний недобір в повіті м. сотнар.	Пересічна ціна довійни за 1 м. сотн. в ам центах:	Загальний недобір в повіті в ам. долярах
	На досвідній с.-г. ст.	У селян:					
1. оз. жито . .	11,3	6,9	4,4	30.819	138.430	330	306.649
2. пшениця .	11,2 (яра)	6,8	4,3	33.901	149.165	306	456.077
3. ячмінь . .	6,5	4,4	2,1	53.077	114.337	225	256.845
4. овес . . .	7,8	5,0	2,8	17.807	51.145	228	116.489
5 просо . . .	14,9	5,8	9,1	10.444	97.176	225	218.297
6. гречка . .	9,8	4.3	5,5	10.788	60.317	225	134.496
Разом для пов. лише за р. 1921	—	—	—	156.836	610.570	—	1.489.864

[2]) Тамже стор. 4.

Отже в 1921 посушливо-голодному році один тільки Уманський повіт недобрав в наслідок невикористовування винаходів і висновків уманської с.-г. досвідної ст., яка працює від р. 1914 (с.т. в 1921 р. мала лише 7 років праці тай то праці в добу війни й революції), ріжного збіжа біля 610.000 м. сотн. вартости біля $1^1/_2$ міліона ам. долярів. Таких повітів в межах 9 губ. Наддніпр. України було 99, — отже грубо беручи, с.-г. населення Надніпр. України 1921 р. недобрало з своїх піль щонайменше 150,000.000 ам. долярів в порівнанні з урожаями на с.-г. досвідних стаціях.

Так само нові сорти с.-г. рослин, що їх виводять на селекційних стаціях, приносять величезні прибутки с.-г. населенню і державі.

На Наддніпрянській Україні виведені слідуючі сорти пшениць, що характеризуються такими числами:

На якій с.-г. досвідній чи селекц. стації виведений:	Назва нового сорту:	Який сорт засівали давніше	На скільки більше від старого сорту родить новий сорт з 1 га: в м. сотн.	у %% врож. стар. сорту.
1. Катериносл. Краєв. ст.	Ярі ч.051 та 038	„Ґарновка“	$2^1/_2$-3 м. сотн.	22—23%
2. Катдриносл. Краєв. ст.	Оз.065,03,046,040	Черв. Грушів		10—15%
3. Харківській Краєв. ст. (пересічно за 12 р.)	Арнаутка-Кочіна	Білокорка-Грушів	3 м. сотн.	34%
4. Одеській Краєвій стац.	Кооператорка	Місц. Банатка		15—20%
5. Одеській Кр. ст. 1921 р.	Кооператорка	Сандомірка	$7^1/_2$ „ „	100%
6. Іванівській (Харк.) селекц. стації 1920/21 р.	ч. 348	Місцева Пархомівська Банатка	7,75 „ „	біля 70%
7. Іванівській (Харк.) селекц. стації 1920/21 р.	ч. 466		6,83 „ „	
8. Іванівській (Харк.) селекц. стації 1921/21 р.	„Альфа врож.“		6,68 „ „	
9. Іванівській (Харк.) селекц. стації 1920/21 р.	„Бета врож.“		7,07 „ „	
10. Іванівській (Харк.) селекц. стації 1920/21 р.	„Схрещена“ 2704 та 2705		4,30 „ „ 4,80 „ „	біля 20%

Західно-українські землі під Польщею багато з цих духових скарбів могли-б використати (роботи стацій Полісся та Лісостепу), як би... як би західно-українське суспільство хоч трохи більше знало про с.-г. науку, с.-г. досвідні установи, їх досягнення, про громадську аґрономію взагалі і окремі її галузі зокрема, про приватно- і народньо-господарське значіння цього всього; як би західно-українське суспільство хоч трохи більше журилося своїм сільським господарством та його долею; як би воно заглядало хоч трохи далі наперед, а не було таким короткозорим, як є нині.

Як би!... На жаль, дорослих людей дуже трудно переучувати і перевиховувати!... Тому треба більше уваги звернути на молодь та її аґрономічну освіту, тішучи себе надією, що бодай за 10—15 років, але від тої праці дійсно будуть потішаючі наслідки. Такий висновок амери-

канської аґрономії, яка за остнні 15 років з усією силою кинулись на орґанізацію діточих с.-г. клюбів та клюбів с.-г. молоді. Такий висновок і польської аґрономії, що за останні роки розвернула величезну сітку цих клюбів. До такого висновку мусимо прийти й ми!

Доц. В. Доманицький.

ПРОБЛЄМИ КООП. ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРАКТИКИ.

Про кооперативний збут овочів.

Конечною метою кожного господарства є підвищення його кількісної та якісної продукції, цебто одержання найбільшої кількости продуктів гарної якости, які можливо найвигідніше продати на ринку. Але не досить мати товар гарної якости; треба ще знати, як доцільно та вигідно його продати.

Коли зі збутом продуктів рільництва, чи скотарства у нашого селянства буває не все гаразд, то що до садовини справа здебільшого є зовсім кепська. Треба зважити на це, що в садівництві ми маємо діло з товаром, який скоро псується, тому господар буває примушений після збору овочів якнайскорше його продати, часом без усякого прибутку для себе. Витримувати його та чекати більше високих цін селянин не має змоги. По перше, самі властивості садовини (в значній частині) не припускають цього (ярі-літні сорти садовини та ягоди), а по друге — окремий господар в богатьох випадках не має в своюму господарстві відповідних приміщень, півниць тощо.

Отже становище для господаря є зовсім траґічне, особливо в урожайні роки, коли місцеві ринки переповнені великою кількістю овочів. Ціни на них стають в той час дуже низькі й селянин радий позбутися товару за аби яку ціну. А в тойже час великі міські центри та спеціяльні овочарні відчувають велику потребу в овочах і ціну за них платять високу. Отут і починається спекуляція приватного купця. Добре свідомий про стан овочевого ринку взагалі, він скуповує за безцін у селян овочі й відправляє до міста, де є постійний попит на них та де ціни на овочі стоять високі, збираючи в цей спосіб великі зиски. Отже цілком ясно, що окремому селянинові надзвичайно трудно, майже неможливо без якоїсь допомоги вийти з цього безпорадного становища.

Вихід тут може бути один: селянство повинно обєднуватись, гуртуватись, щоб спільно збувати свою садовину-овочі, як то давно вже робиться при збуті інших продуктів сільського господарства (товариства для збуту яєць, масла та ін.). Такі обєднання продуцентів садовини — спеціяльні товриства — треба засновувати в околицях, де садівництво взагалі поширене серед селянства, а особливо там, де ця галузь може відогравати значну ролю в економіці садівництва тощо. В нас те завдання повинен би виконати Центросоюз, яко госп. централя кооператив.

Вигоди від обєднаного кооперативного збуту садовини для селян дуже наочні і корисні. По-перше, таке обєднання селян-садівників має змогу налагодити доцільний збір овочів, їх уміле сортування та доцільне пакування, цебто виготовити одноманітні стандаризовані значні транспорти овочів для збуту.

Це обєднання придбає по дешевій ціні або на кредит все потрібне до пакування овочів — тару та пакувальні матеріяли.

При прийманні овочів від своїх членів воно припильнує, щоб товар був гарний та відповідав вимогам ринку тощо. Далі така кооператива має повну можливість звязатися з вищими кооперативними установами в справі кредитування своїх членів під наявний товар, який ще не збуто.

Це допоможе господарю не дуже квапитися з продажею своїх овочів та дочекатися вигідніших цін. Кооператива малаби за задачу тоді влштувти сховище (склд) або відповідний склеп для тимчасового переховування садовини до часу збуту.

Транспортування овочів залізницями навіть у звичайних ваґонах, звязане з усякими турботами, які краще й дешевше можливо буде розвязати лише при обєднаному збуті. І ясно, а це саме головне — збут садовини піде орґанізованим шляхом, минаючи приватного посередника, що й досі збогачується на праці селянина. І якраз тепер в справі збуту садовини для кооперації відчиняються якнайширші можливости та перспективи. По-перше, вона виступає на ринок зі значними партіями доброї якости одноманітного товару. Вже це одно підвищує ціну на цю садовину. Кооператива, маючи в своєму розпорядженні гарний товар, може входити в зносини з метою збуту з великими міськими споживчими кооперативами та овочарнями. Таким чином, всі прибутки, що одержував приватний посередник, залишаться у продуцента-селянина й цим буде осягнена ціль і селянин-садівник одержить те, що йому належиться за його працю, а споживач одержить гарної якости продукт за невисоку ціну безпосередньо від продуцента.

Крім того не можемо забути ще одного положення в цій справі. Річ в тому, що при кооперативному збуті садовини можемо піднести й культурний стан самого садівництва взагалі. Кооператива малаб змогу зорґанізувати своїх членів і для культурного догляду садків через свого інструктора садівництцва при Повітовім Союзі Кооператив, де він в спеціяльних садівничих околицях повинен обовязково бути. Подібно, як нині є при П. С. К. аґрономи.

Тоді згаданий садівничий інструктор чи спеціяліст - аґроном мавби завдання не лише доглядати садів, але і дати поради про відповідні матеріяли та приладдя для боротьби з шкідниками і про літературу з садівництва, а при тім влаштовувати короткотермінові садівничі курси для своїх членів. Одним словом — давати інструкторську допомогу в садівництцві тощо. Тепер така орґанізація вже є на великій Україні „Всеукраїнська Спілка Садівницьких, Городницьких та Пасічницьких Кооператив“, так звана „Плодоспілка“. Ця орґанізація, що утворена на Україні з початку 1926 року, обєднує садові, городні, виноградницькі та пасічницькі кооперативи. Очевидно, що такі спілки

в культурних західних державах, як Німеччина, Чехи, Анґлія та Америка були й ще далеко перед війною.

Отже такі спілки малиби на меті всебічно допомагати розвиткові садівництва шляхом:

1) орґанізації збуту овочів,

2) влаштування підприємств та ведення технічних операцій щодо перерібки садовини та городовини,

3) представництва та захисту інтересів своїх членів.

Таким чином перед нашими кооперативними орґанізаторами і діячами стоїть неґайна невідкладана справа обєднання селян садівників в збутові садівничі кооперативи. Лише цим шляхом наше українське садівництво підвищить свою прибутковість. А це далі буде сприяти поширенню цієї важної галузі сільського господарства в краю, позитивно впливати на добробут нашого селянства. Лише кооперативним шляхом ми зможемо налагодити прибутковий збут наших овочів у великі міста і експортувати нашу садовину та городовину за кордон.

Збут за кордоном українських овочів річ цілком можлива й реальна.

Мих. Бардеґа.

СТОРІНКА ЧИТАЧА.

Брак ідеї.

В листопадовому числі „Кооперативної Республики“ надруковано статтю о. Й. Раковського: „Стан і потреба кооперативного освідомлення в нашім народі“. Признаюсь, що я з захопленням читав цю статтю кілька разів, бо вона дуже правдиво і влучно схоплює деякі неґативні сторінки суспільного життя на галицьких землях. Вона є чимось новим і свіжим в дискусії про нашу кооперацію по цей бік Збруча. Вся наша біда лежить не в тому, що населення наше є бідне і несвідоме, бо, як правильно зауважує о. Раковський, воно лекше проймається кооперативною ідеєю, ніж то було в свій час з іншими народами, а біда в тому, що нам бракує ідейности, бракує просто ідеї кооперації. Це є основне і шкода всяких зусиль, коли на провідних місцях будуть і надалі сидіти лише т. зв. торгівці, а не ідейно свідомі кооператови. Маса народу, загал тоді не буде зрушений з місця, а окремі одиниці закиснуть в крамарстві. Зокрема треба підкреслити ролю проводу в наших повітових союзах. Цей провід стоїть найблище до народніх мас, до „низів“ і він може принести найбільше добра або зла нашій кооперації. Коли нині більшість цих повітових союзів опинилася в тяжкій сітуації, то виключно тільки тому, що ними кермували не кооператори, а лише — торгівці. І заремним буде тут нарікання на господарську крізу чи якісь інші зовнішні перешкоди. Ні, не в них лежить причина лиха, бо кооперація, як така, не знає крізи. Крізу може переживати тільки капіталістичне господарство, яке розраховане на зиск і спекуляцію. Коли міняється господарська конюнктура, спекуляція не вдається і підприємство хилиться до упадку. В кооперації

цього нема і не може бути, бо тут робиться тільки справедливий обмін дібр, пристосовуючись до існуючих обставин. Правда, крізу можуть відчути і члени кооперативи, але кооперація сама, як форма суспільної організації, її не відчуває. Навпаки, під час тяжкого господарського положення ряди скооперованого населення замикаються ще тісніше.

Я вже підкреслював на сторінках нашої преси, що кооперація, висловлюючись фіґурально, це є люде і тільки люде. Ідейний кооператор цього не забуває ані на одну хвилину і кожну справу трактує тільки з цього боку. Тому на становища директорів, інструкторів і т. д. треба вибірати не тільки вишколених торговельно, але й свідомих кооперативно людей. Тоді маса відчує ідею кооперації, і обійдеться без особливого нервування і нарікання на цю масу. Вона швидко зрозуміє, про що ходить і постепенно перейметься довірям до свого проводу. Нині ми ще далекі від такого стану. Наведу один примір: Голова Надзірної Ради в одній кооперативі, коли я туди приїхав за „стяганням" боргів, мені прямо сказав: „Пане, ви дуже красно говорите, але на ділі що іншого робите, впхаєте хлопа в біду а потім самі його нищите. Ви всі такі пани, — додав він з огірченням, — коли ви ще є бідненькі, то дуже прихильні для хлопа, а коли на хлопові розбагатієте, то готові з него сім шкур зідрати". Інші мені цього не казали, але можливо, що так само думали, бо були менш одверті і щирі. Це є характерний покащик взаємовідносин між „низом" і „горою" в нашій кооперації. Знов один справник кооперативи мені відповів, коли я запитав його, де він товари купує: „Тепер, каже, купую у трьох жидів: у Лєвензона, Менкеса і в Союзі, лише в Союзі з обовязку, а у двох інших з інтересу". А з продажею яєць він цього третього „жида" зовсім оминав, бо ніколи не міг договоритися про ціну. Хтось може скаже, що тут була за слаба пропаганда кооперативної ідеї. Ні, пропаґанда була вистарчаюча, але вона може найбільше шкодила, бо говорилось одне, а робилось друге, бо переважали мотиви „лише — торгівлі" і інтересу, а не ідеї.

Тому частіше і частіше треба говорити про те, про що говорить в своїй статті о. Раковський — про потребу зміни та про підготовку дійсно ідейних кооператорів. Лише тоді підемо вперед, інакше буде недобре. При засаді „лише — торгівлі" у нас щораз частіше появлятимуться всякі Цісики, що будуть обкрадати нашу кооперацію, а загал буде з цього витягати лише неґативні висновки.

Др. Г. Нянчук.

НАУКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАЦІ.

Раціоналізація бюрової праці.

(Продовження*).

Раціоналізація чинностей.

Раціональніша організація праці має на меті збільшення викону і зменшення витрати енерґії, в кожнім разі зменшення коштів і ризика. Останнє спеціяльно важне є й для богатьох „духових“ праць у конторі. Бюрова праця часто вимагає не тільки скорости, але і безпечности щодо якісної сторінки викону. Поліпшення виконів і заведення машин, які працюють безпечніше, впливає на ту якісну сторінку. Але це вимагає (поза машинами) збільшення енерґії, а навіть машини оплачуються тільки тоді, коли їх обслуговує вправний персонал. Коли-ж від бюрових урядовців вимагається більшої виконности, а неможна до цього йти шляхом інтенсифікації праці, то ясно, що розвязки належить шукати в раціоналізації передумов праці і відносин, в яких вона відбувається.

1. Наукове досліджування праці є очевидно першою умовою раціонального її утворення, але якраз в ділянці бюрової праці досі дуже мало назбирано точних даних у висліді наукової аналізи, тоді як у сфері технічно-продукційного процесу є їх доволі богато. Не дивлячись на те, що саме з заведенням новітніх науково оснований способів праці, адміністрат. апарат переважно збільшився, значить збільшилася і кількість бюрової праці. Усім відоме імя Тейлора і відомий розвиток тейлоризму в новішій добі. Але конкретно для бюрової праці Тейлор не багато зробив. Він поклав лише основи під часові студії та нове бюро праці, виконав богато у ділянці плянової підготовки і систематичного розмежування так духової як і фізичної праці[2]). Але поставлених ним принципів економізації праці він не примінив до бюрової праці: на трох „продуктивних“ робітників призначає одного „непродуктивного“ адміністратора. На полі бюрової праці і нпр. тісно з нею звязаного обрахунку собівартости Тейлор майже нічого не дав, не зумівши уникнути жахливої писанини (Vielschreiberei), що якраз противиться науці про економізацію сил.

Пізніші орґанізатори пішли шляхом тейлоризму, але в напрямі сприятливішім для бюрової праці. Особливий її характер виявляв особливі вимоги. В бюрі є богато духової праці у тім розумінні, що її продукт не є матеріяльним виробом, цінним своїми матеріяльними прикметами, а не духовим змістом. Тут здебільшого немає продукту, на якому можна би слідкувати за поступом праці, механічно порівнювати, вимірювати її виконність, як це є нпр. при продукції автомобілів, чи хочби черевиків (у Баті). Відсутність такого нового, реально існуючого в світі предмету, як висліду виконаної в борі праці, виклю-

---

[1]) Гл. „К. Р.“ ч. 9. і 10. за 1930 р.

[2]) Про Тейлора, часові і рухові студії і т. д. чит. у статті д-ра Панченка ч. 1. „К. Р.“ за 1930 рік.

чає тут справжню „конвеєрову“ систему, що є вершком раціоналізації процесу праці в промисловім (механічнім) виробництві[3]). В бюровій праці дотичні дії уривчасті та короткі. Це, в звязку з духовим характером бюрової праці, обнижує заздалегідь вагу рухових і часових студій, що так важні та рішаючі є для вповні змеханізованої, технічної праці в фабричній промисловости. Контроля виконности тут утруднена саме тим, що найскоріше написання далеко ще не мусить бути змістово найліпшим, а раціональний рух, нпр. при намочуванні пера, є нічим у порівнанні з нераціональним думанням пишучого. За виїмком зовсім змеханізованих виконів масові й рухові студії для бюрової праці не є рішаючі. А вже абсолютно вони не можуть давати підстави до вимірювання платні.[4])

Натомісць велике значіння мають студії щодо в т о м и і в і д п о ч и н к у, пристосування умов і засобів праці до психофізичних властивостей людини, щодо добору персоналу, врешті студіювання природи і вимог самої праці.

2. П о д і л і п р и д і л п р а ц і. В практиці не так легко, а в менших закладах зовсім неможливо буває приділити кожній особі по одній тільки функції в її чистім виді. Звичайно такий приділ буде комбінацією кількох теоретично ріжних функцій, їх комплексом. Чим вище становище даної особи, тим комплекс буде мати ріжноматніше зложення. Слід старатися, щоби поодинокі функції одного комплексу не були надто чужорідні (гетероґенні), бо це ставить надто високі вимоги до дотичної особи, розпорошує її діяльність і знижує виконність в цілому. Такими, вже дуже складними комплексами є відділи (нпр. в банках відділ цінних паперів, векслевий і тд.). Треба памятати, що чужорідність приділених праць зростає головно у відношенні до обсягу керовництва даної керуючої сили, а неторкається виконавчих сил.

На другій стороні недоцільно розривати споріднені роботи. Довкола менших комплексів (Dienststellen), гуртуються дотичні особи і засоби — також дослівно — в місцевім значінні. Звідси — ресортовий принціп. Ніхто, засадничо, не має робити праці поза своїм приписаним ресортом, за те має виконувати всі праці, що до даного комплексу належать, щоби мати точніше знання і перегляд. У практиці бувають також мішані комплекси (Zwischenkomplexe).

3. М е х а н і з а ц і я. Раціональний поділ праці вимагає в і д д і л е н н я д у х о в о ї п р а ц і в і д ч и с т о м е х а н і ч н о ї, негідної часом людського мозку, і тому придатної до змашинування. Поділ праці вже сам механізує поодинокі чинности, але треба й свідомо механізувати, що тільки дасться. Треба чисельно уняти всі схематичні, повторні, не творчі, механічні праці, відокремити їх і пере-

---

[3]) Коли Sears, Rocbuck & Co Chicago, твердять, що завели в своїм торговельнім підприємстві „біжучу ленту“ (конвеєр), то це треба розуміти трохи образово. Зрештою там не ходить про саму бюрову працю, але вже про транспорт, пакування, експедицію товарів і т. д. — чинности рішуче не бюрові!

[4]) Акордова система платні є чимсь новим у бюровій праці і вживають її при машиновій праці. Нпр. машиністці платять в залежности від написаних рядків, особі, що працює при книгуючій машині відповідно до кількости записів; останнє можливе і без машини, коли праця розділена і змеханізована. Записи тоді підготовляє хтось інший (так як і листи укладає чи диктує не той, хто пише на машині), а механічний книговод тільки виконує підготовлене, не думаючи при тім.

дати або машинам або хоч менше кваліфікованим, значить гірше плаченим силам. Нераціонально було би, щоби високо кваліфікований урядовець займався механічною працею, яку може виконувати гірша і дешевша сила, нпр. підсумовування сторін у книзі.[5]) Проблема механізації цікава для організатора, зокрема коли є можливість завести відповідні машини, коли можливо прикладати до того загальні наукові мірила і робити практичні досвіди. Для виконавця виокремлена механізована праця є ще більше мертва, і тому тут голос мають машини.

4. Одноразовість праці. Праця раз виконана в межах одної функції має бути вже дефінітивною і служити заразом підготовкою до дальших праць. Нпр. в книговодстві треба записати позицію (до денника) так, щоби була вже дефінітивним записом (а не „на брудно") і в такій формі, щоби її вигідно можна було перенести до дальших книг. Тут вже починається новість, яка усуває бездонну відразу до всякого переписування, переношування, порівнювання, переводження деяких записів (до дальших книг) аж слідуючого дня або й пізніше. Вже й досі, нпр. в банковім книговодстві, існувала нехіть до переношування записів до більшої кількости книг, в банку необхідних. Але останнє приймалося з мотивів контрольних, при чому до ріжних книг записувалося з ріжних документів. Для контрольних цілей це вистарчило, але противилося засаді раціоналізації в її боротьбі проти „многописання". Новиною, яка усуває оце многописання є прописування, себто перетискування письма за одним розом на кілька паперів, для чого випрацьовано вже свої методи праці.

а) Прописування (на бухгальтерських машинах через кальку) є краще ніж переписування",[6]) бо дає слідуючі користи: заощаджує працю при писанні, бо замісць писати 2, 3 і більше разів, пишеться тільки один раз; заощаджує працю, звязану з порівнюванням записів при старій системі переношень, хочби так поглиблeній, як це є у великих банках; обмежує можливість хиб (при переписуванні); має за наслідок, правда і за передумову, одностайність писаного матеріялу, тим більше, що дозволяє за одним разом не тільки виконати нпр. записи до кількох книг, але заразом ще й на інші документи, як посвідки, листи, і т. д. Прописове книговодство буде, розуміється, „а жур" і в більшім закладі, тоді як давніше книговодство з огляду на переношування, чергування книг і праці осіб і т. д., з природи річі і засадничо, а-журним не бувало.

З технічного боку слід зазначити, що прописування рукою дає щонайвище 5 примірників, машиною — 25, але це максимальні числа. В практиці треба рахуватися при тім з нечиткістю копій і з більшою витратою праці при їх розношуванні і вкладанні та й самім писанні. Важним моментом є тут якість вуглевого паперу, спосіб порядкування і всування до машини комплєту прописів, техніка формулярної

---

[5]) Здається Карнеджі відправив негайно вищого урядовця, якого зловив при підсумовуванню чисел у книзі. Якби урядовець курив чи нічого не робив, то К. знав би, що він або думає або відпочиває — одно і друге може бути раціональне. Але підсумовування — ні.

[6]) Розходиться головно про новий спосіб приписного книговодства.

справи. В останньому часі стараються вживати замісць олівця — сталеве перо („самопишуче“, Füllfeder), при ручнім прописуванні. Але щораз частішим стає машинове прописування.

б) Формуляризація. На формулярі друкується (літографується і под.) те, що постійно повторюється, що треба раз „на все“ зафіксувати, а що попри те мусить ще мати репрезентативний вигляд. Що є змінне, те дописується у відповідних місцях формуляру. Ясно, що формуляр заощаджує багато праці, бо дописується лише те індивідуальне, що за кожним разом є інше й ріжне. Але вигода від цього ще й та, що вписується на звиклі місця (це зафіксування характерне для форм.), що також заощаджує енерґію та запобігає багатьом хибам. Існують попри те ще й інші мотиви. В першу чергу — юридичні. Деякі речі, договори і т. д., треба виконати дуже старанно, відхилки й хиби в поодиноких примірниках недопустимі.

Врешті формуляр не тільки формально тримає пишучого в рямцях, себто, що він може писати тільки до означених просторів, але й річево. Нпр. звіти могли би виглядати дуже ріжно, в залежности від поглядів дотичної особи і інших обставин. Звітовий формуляр приневолює дати якраз бажані вищій інстанції інформації, може інші нпр. для керівника відділу в банку, інші для дирекції. Зовнішній вигляд формуляря опишемо в розділі про „річеві засоби“.

5. Безперервність праці треба розуміти почасти дослівно, почасти в розумінні психічної диспозиції, яку не мають турбувати сторонні моменти. Перерви в праці, в наслідок хибної орґанізації, відпочинком не є: людина чекає кожної хвилі відновлення праці і находиться в стані напруження. Психофізичний апарат має „Leerlauf“. Отже краще коротший час на працю, але в цілості продуктивний.[7]) Працюючих треба відтяжити від зайвостей і від подробиць, які краще можна зосередити деінде (пор. внутрішню почту, терміни і т. д.), а довкола них зосередити увесь матеріял, з яким працюють, і то способом, який виключає зайві рухи. Не інструкційні карточки Тейлора і вивчення поодиноких рухів та ще й з вимірюванням часу (це для бюрової праці не годиться), тільки така орґанізація чинностей і річевих засобів, щоби через це самочинно дійшло до безперервної та зосередженої праці.

Людський чинник в орґанізації.

1. Добір персоналу не вичерпується звучними фразами, як: „відповідний чоловік на відповідне місце“. Керівники підприємства мусять собі насамперед усвідомити, чого мають жадати від кандидата;

———

[7]) Очевидно це не виключає відпочинкових перерв, котрих певно автор не має на увазі, говорячи про безперервність праці. Під безперервністю праці тут треба розуміти не її безперервність взагалі, не безвідпочинковість, лише безперервність даної конкретної роботи, на яку складається певна кількість виконів. Ці виконі творять собою орґанічну цілість, яку, з огляду на продуктивність праці, не є вказаним переривати перед закінченням. В бюровій праці час для відпочинку є необхідний зі становища психофізичного (втома і потреба відсвіження голови й підсилення орґанізму перекускою в часі перерви), треба лише так розділити працю, щоби до цього часу (до перерви) могли бути викінчені заокруглі циклі виконів і не роспочиналося нові циклі (нова робота). В деяких випадках в разі потреби перерви могли-б бути позволювані пізніше або скорше від приписаного часу. — Ред. „К. Р.“.

отже мусять докладно знати вимоги дотичних функцій. Добре є давати виповнювати анкети, але трудно їх уложити так, щоби довідатись на їх підставі саме те, чого треба. Поза річевими даними не менше важним є, як кандидат зрозумів запити і з якою точністю відповів на них. Психотехнічні іспити рекомендуються, очевидно там, де вони можливі; навіть зі старшими урядовцями при зміні орґанізації. Переводити їх найкраще вже тільки з вибраними кандидатами. Передумовою іспитів є знання тих основних прикмет, яких вимагає дана робота, а не для кожної праці такі вже випрацювано. Для механічних бюрових праць, зокрема машинових, ці предмети вже б. м. усталені віддавна. Духовий характер інших праць, очевидно, становить сильну перешкоду для визначення прикмет цих праць, випрацювання дослідних метод і одержання певних, безпечних вислідів психотехнічного досліду. Всеж таки більша або менша правдоподібність може задовольнити більше, як відсутність якого будь знання.

2. Вишкіл персоналу. Нового урядовця дуже часто залишають на власні сили; мусить сам дивитися, розпитуватись і т. д. В бюровій праці багато залежить від того, як він виконає дотичну працю, бо можливих способів буває часто більше, починаючи від такої дрібниці, як принята в даному закладі така а не інша форма листів, такі а не інші відступи і т. д., що абсолютно не випливає з загальних правил листування. Є розуміється і важніші речі, де не рішає індивідуальне розумове міркування, тільки принятий шлях, шаблоновий чи визнаний найдоцільнішим на підставі досвідів, яких новий урядовець не знає. Це-ж зайва витрата енерґії для нього і джерело незручностей, якщо не більше, для закладу. Треба його відповідно ввести в працю і дати точну інструкцію (Arbeitseinleitung) на карточці, зокрема подрібно що до схематизованих праць. Скоре розуміння інструкції та виконування тих праць є доказом здатности урядовця, зокрема при механізованих працях, де можлива і часова контроля виконности. Неорієнтованість і високо кваліфікованої одиниці в дрібницях рутини і в особливостях праці якраз даної контори, зовсім не доказує її нездатности, коли її не дали інструкції, чи не створили відповідних умов для її праці.

Інструкція повинна обіймати перегляд праці цілого дотичного відділу, бо розуміння звязку і взаємозалежности робіт підносить охоту до праці та зменшує її скучність; в деяких менше шаблонових випадках це є навіть рішаючим моментом для влучного вирішення і виконання роботи. Обовязки кожної усталеної функції треба розглянути, аналізувати і в приписах зафіксувати писемно і однозначно. Кожний такий „припис“ повинен відноситися тільки до одного предмету. Чим точніший підрозподіл, тим краще потім обєднання в цілість. Крім, значить, перегляду про працю відділу новий урядовець одержує приписи що до власної функції і значить дотичного „місця праці“. В багатьох американських підприємствах ці приписи потрійні: 1. що до праці, яку сам тепер буде виконувати; 2. що до тих, які йому підлягатимуть, врешті, 3. відносно майбутньої діяльности, до якої згодом його підвищать. Подрібне введення до праці усуває славнозвісне: „мені того не казали“. Факт, що в 99 проц. блищих нам підприємств новика не вводять до праці, є величезною шкодою для нього самого (витрата енерґії на вивчення) і для закладу (хиби, поправки, інформування). — Поза тим інструкція обіймає також порядок і уложення засобів праці.

3. Відношення до урядовців мусить виходити з заложення, що чоловік не є принціповим маркирантом, тільки що він хоче працювати і зберегти своє місце, згл. ще піти в гору. Тільки до того треба йому дати нагоду і якнайсприятливіші умови. Пристосувати приладм до психофізичних властивостей людини, усувати перешкоди в праці автоматично, не шляхом дискусій що якийсь довший час. Причини невиконання визначеного завдання пояснюють багато і освітлюють хиби і прогалини в орґанізації. — Психічні настрої та перешкоди в урядовців важче спізнати; в кожнім разі не усунуть їх грізні циркуляри. Збереження індивідуальної відповідальности є дуже доцільне, плекання солідарности з підприємства в цілості (Gemeinschaftsgedanke) також (для цього добрі й закладові ради). До опіки над персоналом належить відповідна платня, фонди і ріжні вигоди, врешті можливість підвищення. З систем підвищування цікава із погляду підприємства доцільною є трохфункційна система Джільберта. В умовах бюрової праці вона є практично можлива до переведення.

Урядовець виконує заразом, хоч очевидно не з однаковою інтенсивністю, три функції: є інструктором що до нижчої функції, що її сам передтим виконував, а в якій працює тепер інший повністю, тоді як другий привчається. Є виконавцем своєї сучасної функції та втягає до неї вже свого наслідника, але ще одержує вказівки і поради від свого попередника. Врешті є учнем що до місця, яке займатиме в майбутності. Спеціяльна карточка про поступи і підвищення контролює урядовця. Він може йти вперед до границь своєї виконности, але мусить підготовлювати, часто і підшукувати собі наслідника. Від таких й подібних міркувань віє американським духом; зазначене вище відношення до урядовців, зокрема основний підхід до них, як до бажаючих працювати, яким тільки треба дати відповідні умови, усуваючи хиби в орґанізації — не є однак моральним казанням утопіста, тільки „раціональним“ підходом до справи; таким чином досягається кращих результатів*). В кожному разі кращих, як при системі постійного недовіря до персоналу і апріорного його обвинувачування за всі неуспіхи у веденні справ. **інж. Р. Димінський.**

---

*) Нагадується дотеп гумористичного журналу: дитина кричить, заховується погано і т. п.; причина незвісна. Нічо не помагає, тішать, пестять, але і лають і бють; жадного висліду нема. Врешті один уважно і до подробиць розглядає „орґанізацію“ пеленок і находить там — шпильку. Справа розвязана щасливо. Але більшість за такими шпильками не веде „зайвих“ розшукувань. — Натура в дитини погана! І в урядовця.

ШЛЯХАМИ КООПЕРАТИВНОЇ ДУМКИ.

Вибір з писань кооперативних письменників.

13. ШАРЛЬ ЖІД.

Кооперація чи революція.*)

Я пригадую собі розмову, яку я мав з одним із провідників соціялістичної партії. Він мені казав про неминучість революції; я відповів йому: „Ви вірите в революцію (він дійсно в неї вірив), цеб-то ви вірите, що суспільство може змінитись тільки через природні закони і що ці зміни завжди повільні і мало помітні. Скільки віків треба було для того, щоб людність перейшла від невільництва до кріпацтва і від кріпацтва до найманої праці! Чи-ж можете ви мислити, що революція відбудеться за один день?".

Він мені відповів: „Еволюцію цілком можна сполучити з революцією і сама природа дає нам для того приклади. Подивіться на курчатко, як воно росте в яйці: воно утворюється по природних законах, які керують еволюцією всякої живої істоти; але надходить день для виходу з яйця, і воно примушене розбити дзюбом шкарлупину, що зробилась для нього тюрмою. Для курчатка — це ціла революція! Те саме-ж і з робочим людом. В той день, коли він захоче цілком визволитись і вийти на світ Божий, він мусить силою розбити товстий мур законів, старих звичаїв та монополій, що утворились коло його за довгий час і зробилися справжньою тюрмою для нього; це буде наша революція, в наших інтересах, і відбудеться вона в повній згоді з природними законами".

Це була ніби-то добра відповідь. Дозвольте мені сказати вам, що я йому в свою чергу відповів. Без сумніву, для того, щоб вилупитися з яйця, курчатко мусить зробити свою маленьку революцію, як ви її звете, але воно намагається розбити свою шкарлупину як раз тоді, коли воно вже зовсім дозріло, виросли піря, дзюб, кігті, і ви бачите, що ледве тільки курча вилупиться з яйця, як воно біжить вже шукати собі поживу, як його батько та мати! Коли-б воно розбило свою шкарлупину на кілька днів раніше, то воно-б загинуло. Отже вся справа в тому, що треба знати, чи досить в якийсь мент сформувався люд для нового життя та для нових умовин існування, про які він мріє? І він краще зробить, коли не буде розбивати шкарлупини, доки не придбає піря, дзюбу та кігті. Викохає їх, звичайно, кооперація, добувши йому знаряддя продукції та навчивши його поводитися з ними! Кляса буржуазії, третій елемент, як її було названо, мала силу взяти в свої руки економічне керування суспільством і в дійсности провадила ці функції ще завчасу до того, як зробила революцію вісімдесять девятого року.

Коли я намагався уявити собі організацію майбутнього суспільства, — розуміється в такій мірі, як дозволяють нам передбачити це

*) З праці Ш. Жід: „Кооперативний ідеал", Київ, 1918.

наші невеличкі знання, то я собі уявляю його, як силу асоціяцій ріжних категорій та розмірів, великих і маленьких. Всі люде, за винятком малої кількости дикунів, беруть в них участь з доброї волі; в цих асоціяціях працюючим належать всі продукти їхньої праці в повній мірі, бо вони володіють знаряддями продукції; ці асоціяції знищують всіх посередників, бо просто будуть обмінюватися між собою своїми продуктами; ці асоціяції вже не будуть нівечити окремої особи, бо індивідуальна ініціятива залишиться, як таємна пружина, що даватиме рух кожній з них; навпаки, ці асоціяції будуть захищати, завдяки солідарности, кожну особу від життєвих випадків; — нарешті, ці асоціяції не будуть заважати творчости та виявленню хисту у ріжних справах і тим самим зменшать конкуренцію та боротьбу, знищивши більшу частину причин для сутичок, жертвою яких бувають люде за наших часів. А тим часом, звичайно, вони не звертають уваги на той факт, що кооперація є в своєму роді засіб для знищення такої боротьби.

І справді, що таке споживче товариство, як не руйнування боротьби між крамарем та споживачем?

Що таке кредитове товариство? Знищення боротьби між позичальником та довжником.

Що таке продукційне товариство? Знищення боротьби між господарем та робітником.

Ось мій ідеал. Я бажав би, щоб він зробився так само й вашим. На мене часто нарікали, мабуть, і ви в свою чергу нарікатимете за те, що я малюю занадто віддалені перспективи кооперації; мені казали, що замісць того, щоб, слідком за приятелем Баліним,*) підноситись до небес, лучше було-б, коли-б я порадив, як краще влаштувати якусь вигідну справу, як лучше харчуватись і головне не проживати грошей. Я, звичайно, думаю, що в цій критиці є доля правди. Відомо-ж, що коли хотять іти вперед, то не слід ловити ґав на небі, бо тоді можна зломити собі шию. На конґресі кооперативних товариств, що відбувся в минулому році в Турі, почесний голова Фредерик Паше, закінчуючи свою промову, радив кооператорам бути мудрими та розсудливими: „Не дивітся занадто багато вгору — казав він — і, коли ви йдете по сходах, не підводьте ноги, поки друга не буде міцно стояти". Я подумав собі: це добра порада; але проте, слухаючи його, я пригадав одну оказію, яку часто мені розповідали. Річ іде про те, як молодий матрос вперше ліз по драбині на високу щоглу: він справді тримався отих порад, які я тільки-що вам переказав. Він дивився на свої ноги і перед тим, як піднести їх з щабля, дивився, куди ними треба ступати; так він ліз, поки не почув, що йому закрутилась голова і що ось-ось він упаде. Він уже зовсім знемігся, коли раптом капітан схопив свій ріжок гукнув: „Дивись вгору, тоді не впадеш!"

Ось через віщо кожного разу, коли я маю честь звертатися з промовою до кооператорів, я в свою чергу кажу їм: „Дивіться вгору і ви не впадете!" Звичайно, заколисувати народ утопічними мріями — є злочинство. Але обовязок кожного — показувати мету всім тим, хто вийшов на тяжкий та колючий шлях і хто почував би, що сила й завзятисть зникають, коли доводиться без кінця йти вгору і коли через хмари не показується раз-по-раз вершечок гори.

*) Український кооператор 60-х років минулого століття з Харкова.

З ЖИТТЯ КООПЕРАЦІЇ.

Наша кооперативна преса зростає. Як додаток до часопису „Сільський Господар“, почав виходити з початком 1931 року новий кооперативний часопис: „Сільсько-Господарська Кооперація“, як орган „Центросоюзу“. Появляється двічі на місяць.

Як говорить сама назва, часопис є присвячений розбудові сільсько-господарської кооперації. Його завдання блище формулює вступна стаття до 1-го числа. Цими завданнями є обговорення: 1) справ, звязаних з орґанізацією кооперативного збуту продуктів сільського господарства і 2) цілої (низки питань, які випливають з другого не менш актуального завдання, яке стоїть перед кооперацією на черзі до зреалізовання, а саме: кооперативна перерібка сільсько-господарських продуктів.

Часопис займатиметься не тільки проблемами орґанізації, але й уділюватиме не менше уваги техніці збуту та перерібки.

На перші два числа склалися, крім вступних, ще й такі фахові статті: М. Творидло — „Як оминати страт на вазі в коoп. різнях і мясарнях“ та І. Мартюк — „Торговля яйцями — новий гріш“. Поза тим сіл.-господарські новини і відділ: З торговельних справ „Центросоюзу“.

Вітаємо появу нового часопису і бажаємо йому довго жити, розвиватися та втішатися овочами його праці. Не сумніваємося в тім, що він відповість своїм завданням, появляючись саме в пору, коли селові справді треба через орґанізацію збуту і перерібки його продуктів помогти перетривати і побороти крізу, — яку воно переживає.

Кооперативна повість. Німецький письменник Мих. Бекер (Бецкер) написав кооперативну повість під заголовком: „Люди з жабячого кутка“. Видав її недавно Німецький Союз Кооператив в Кельні. Сюжетом її є життя і праця справедливих Піонірів в Рочделю перед заложенням першої кооперативної крамниці в 1844 р. і в першому році їх діяльности. „Сполем“ друкує фельєтоном другий розділ з цієї повісти від 3-го числа б. р. під заголовком: „Людзє з уліци Рорушей“. Годилосяб і нашим популярним кооп. журналам звернути на повість Бекера належну увагу.

Аж негарно! Що значить зайти в державні кредити, доказом нехай служить випадок з „конверсією“ кредитів варшавського „Zjednoczenia Związków Spółdzielni Rolniczych“. Кооперативи цього обєднання набрали від держави (Банк Рольни) короткоречинцевих кредитів на суму немалу — 15 міліонів золотих! Користуючись нагодою, крізи, обєднання забажало перевести ці кредити на довгоречинцеві, себто відтяжити кооперативи від негайної платности. Для того виклопотало відповідну суму з державного скарбу; міністр скарбу доручив виплатити 15 міл. зл. з каси міністерства в касу Рольного Банку. Та коли це сталося, зявився конкурент до легких грошей — друге обєднання рільничої (переважно) кооперації, познанська „Унія“. Послухаймо, як на це реаґує орґан „Зедноченя“ — бо це цікаве для пізнання відносин у польській кооперації, а також повчає, як деморалізуючо ділає привичка до державних підмог:

„Ponadto o udział w wymienionej sumie gwałtownie zabiegają inni, a przedewszystkiem Unja, która przedtem w sposób perfidny (!) deklarowała swoje antykonwersyjne stanowisko i nas nazywała żebrakami (!). Obecnie jednak nie wstydzi się cichcem uszczknąć, jak tylko się uda, największy kęs z „wyżebranego“ ochłapu (!). Nicbyśmy nie mieli przeciwko temu, aby „bogata Unja“ też wywalczyła sobie konwersję — choćby drugie 15 milj., ale będziemy się czuli dłęboko dotknięci w naszem poczuciu sprawiedliwości, gdy to się stanie naszym kosztem“... (Czasopismo Spółd. Rol. № 33).

Як бачимо — схвилювання надзвичайне, аж непристойне — в боротьбі за „охлапи“...

Легкий державний кредит ще нігде не вийшов на добре кооперації; як видно і польська сільська кооперація є на лихій дорозі, яка недавно привела Райфайзенський союз в Німеччині до 100 міліонів втрат, котрі впали на державу. Цікаво, що спокусі державних підмог найбільше підлягає кооперація рільничого населення. Чи не має це явище глибших суспільно-психольоґічних причин? Чи не грає тут певної ролі та обставина, що в сільсько-господарській кооперації на загал і досі помітна недостача віри у власні сили і тої амбіції до самостійної перебудови цілого нинішнього господарського устрою, якою є одушевлена споживча кооперація?

Як відомо, великі цілі родять великі духові сили, велику віру у себе самого.

ГОСПОДАРСЬКА ХРОНІКА.

Лихі вісти з сіл. З усіх сторін доходять вісти, що передбачувана знижка цін **худоби і свиний уже** наступила. За великого годованого вепра дістає нині селянин 100—120 зол., так, що в більшости селяне відвозять свій товар назад до дому. Розплодові поросята, що торік коштували по 50 зол., нині платяться по 15 зол. Навіть бідні селяне беруться тепер на спосіб і самі ріжуть свині, розпродуючи відтак мясо між сусідами; в той спосіб вони осягають тепер ціну 1 зол. 60 гр. за кільограм мяса (з солониною); коли на борг, то ціна на 10 гр. вища.

Найвищий час кооператорам заінтересуватися організацією кооперативних мясарень по селах! Злочином є дивитися ще довше на те, як село наше випродує за безцін свій годівельний доробок і то на те, щоби відтак платити лихварські ціни за спроваджуваний з міста гнилий і фалшований вуженарський товар (ковбаси, сало).

Селянство самочинно береться до різання штук; чи не краще зорганізувати цю справу гуртом, кооперативним способом?

Господарське положення в світі і в Польщі і далі характеризується загостренням кризи. Число безробітних в цілому світі стало зростає, досягаючи вже цифри 18 міл. Що раз більше безробіття зачинає відчувати вже й Америка, яка обмежила вїзд еміґрантів на час 2-х літ. Кризою діткнені всі країни. В Чехословаччині запанувала стаґнація в промислах: вовняному, металевому, шкляному. Тут безробіття досягло в кінці грудня 104 тис. осіб. Так само загострюється положення в Південнославії, в Австрії, на Угорщині, де зовсім припинилися вкладки в банках. Фінляндія обмежує свій деревний промисл. Половина тартаків стала; передбачається зменшення продукції в майбутньому році на 30 проц.

І великі держави, як Німеччина та Велика Британія переживають трудноші невпинно зростаючого безробіття, котре в Великобританії досягло 3 міл. осіб.

На тлі цього світового образу положення в Польщі також не весело представляється: мертвий сезон в будівельному промислі та в сіл.-господарстві збільшив число безробітних на 40 тис. осіб, котре виносить нині 450.000 осіб; значно заострилася сітуація на грошевому ринкові, до чого причинився Банк Польскі, приймаючи тільки векслі платні від 2 до 3 місяців, а за ним пішли й приватні банки, в наслідок чого на торговельному ринкові залишилося богато векслів довшої платности, яких не можна ніде задисконтувати. Обороти Польщі з заграницею також значно змаліли; рівняючи до жовтня м. р. виказують на довозі зменшення на 38,355.000 зл. Тому, що й вивіз зменшився на 11,998.000 зл. сальдо торговельного білянсу в листопаді 1930 р. було додатне, виносячи 32,031.000 зл. Т. ч. не є воно доказом і результатом здорових відносин і нормального положення в краю.

Одна третя наемних робітників в Польщі є без праці! Цифра безробітних в Польщі досягає вже після офіційних звідомлень 320.000 осіб. Це є ті особи, що зареєстровані як безробітні, а як відомо, є крім них чимало таких, що не реєструвалися. Крім того відомо й те, що виказ безробітних обіймає лише тільки ті особи, що цілком не працюють, а не обіймає тих, що працюють обмежене число днів в тижні. Прим. в текстильних фабриках Лодзі (тих, що працюють) переважає нині праця по 2 дні в тижні, тоді як ще перед святами працювалося там по три дні в тижні. Все-ж таки навіть та цифра, яку подає статистичний уряд, означає ні менше ні більше як третину всіх осіб занятих в польскім промислі, торговлі і транпорті. Бо коли взяти на увагу, що всіх наемних робітників в Польщі статистика начислює **3 міліони** (точно 2,950.000), і відкинути від того 54 прц., як хоче статистика, отже 1,600.000, що припадають на с.-г., дістаємо 1,350.000 осіб занятих у всіх інших галузях народнього господарства. Значить, що безробіття обняло кругло 25 проц. всіх зареєстрованих безробітних. Коли-ж до того додати ще яких 10 проц. загального числа на конто незареєстрованих, то загальна цифра безробітних покажеться біля 450.000, отже кругло 1/3 всіх занятих в промислі і спорідних галузях народнього господарства.

Коли для порівнання взяти відносини, що є зараз в Німеччині, про які м. і. так богато тепер пишеться, то вийде, що безробіття в Польщі відносно двічі або й тричі більше, як там. За останні місяці було в Німеччині пересічно біля 3 міл. безробітних — включаючи сюди робтників занятих в сільському господарстві. Без них остає кругло 2,300.000 осіб. Всіх несамостійних працівників (фізичних і умових) в Німеччині статистика з 1925 року начислила кругло 21 міліонів; коли з того відчислити на робітників в сільському господарстві четвертину, отже $5^1/_4$ міліонів, остає число $15^3/_4$ міліона. Відношення безробітних до всіх занятих в промислі є отже $2^1/_3 : 15^3/_4$ міл., це значить, що приблизно $^1/_7$ часть осіб є без праці. Коли порівняти це з польськими відносинами, то вийде, що в Польщі безробіття що найменше двічі більше, як в Німеччині.

Краєві ціни збіжа. В січні 1930 року пшениця коштувала на варшавській біржі $39^1/_2$ зл. на познанській 37, а в січні біж. року пшениця коштувала на варшавській біржі 27 зл., а на познанській $23^1/_2$. — Жито в січні 1930 р. коштувало у Варшаві і в Познані 25 зл., нині (січень 1931 р.) коштує 19—$18^1/_2$ злотих. Цей упадок цін жита роспочався в січні м. р. і пізніше ціна його трималася майже цілий рік на рівневі 18 злотих. Тимчасом як ціни пшениці почали падати від початку жнив, ц. то від початку експорту з Польщі. Бачимо т. ч. і в Польщі сильну знижку цін збіжа. Одначе тут ціни стоять вищі в порівнанні до заграничних цін збіжа. Так приміром до останнього часу американські збіжа були дорощі від польських, але тепер сталося противне: польське жито коштує дороще від радянського, арґентинського чи навіть канадійського. Причина лежить мабуть в упадкові цін на закордонних ринках (про що дивись нище в цьомуж числі).

Упадок вивозу збіжа. Після останніх статистичних даних Польща вивезла в грудні 1930 року: пшениці 9.027 тон, тоді, як в листопаді вивіз виносив 14.157 тон. Жита вивезено в грудні 17.463 тон, а в листопаді 23.422 тон. Отже експорт і пшениці і жита поважно змалів. Ячмінь утримався в грудні 1930 р. на рівні листопада того-ж року; відповідні цифри 13.865 тон і 14.933 т. Овес навіть збільшився у вивозі, досягнувши в грудні 416 тон супроти 281 тон в листопаді 1930 року.

Загалом за грудень м. р. вивезено жита, пшениці, ячменю і вівса — 40.744 тон.

Вивіз беконів і шинок з Польщі в 1930 році мимо упадку цін приблизно на 20 проц. досяг у своїй вартости 89,600.000 зл., виказуючи супроти 1929 року збільшення на 27 проц.; вивіз тихже виробів в 1929 році виказував 65 міл. злотих.

Експорт цукру. (З куріозів капіталістичної господарки). В р. 1930 вивезено з Польщі за перших 9 місяців 319.371 тон цукру. В краю спожито в тім самім часі 270.000 тон. Разом кругло 590 тис. тон. Пересічна ціна цукру в краю — 1 зл. 60 ґр., експортова ціна — 37 ґрошів. Разом вартість спожитого в краю і вивезеного цукру — 550 міл. зол. Отже пересічно припадає на 1 кґ. ціна 1 зл. 8 ґр.

Чи не краще булоби отже знизити ціну цукру в краю хоч на яких 50 сот., щоби тим способом дати можливість населенню самому споживати свій цукор, ніж робити з нього презенти заграниці?

Але того не робиться. Демпінґова політика засліпила цукровий картель.

Чекають розширення радянського демпінґу також на цукор. Минулорічна продукція цукру на Радянщині оцінюється від 1,760.000 до 2,900.300 тон, цебто зросла у двічі супроти 1929 року. Ось чому треба числитися і в цій ділянці з конкуренційним демпінґовим вивозом з СРСР. на европейські ринки. Тимчасом про це ще не чутно, а поголоски поки що не знаходять підтвердження.

Відгуки кризи в промислі. Крім катастрофи безробіття, надлітає уже друга хмара на промисл в Польщі: підприємці починають масово знижувати платні персоналові; в тій цілі виповідають збірні умови, заключені з професійними союзами. З днем 1. січня виповіджено збірну умову у вуглянім промислі, на що робітники відповіли загрозою страйку. Піддають ревізії ставки акордових платень і премій, навіть у державних підприємствах тютюневого і спиртового монополів. Також дідичі відмовилися підписати нову збірну умову на рік 1931 — отже і тут готується знижка платень.

Цікаві ми, чи прийде також знижка цін промислових виробів?

Сірничана позичка і дорожнеча. Довго триваючі переговори в справі цієї позички закінчилися тим, що уряд позичив від державців сірничаного монополю 32,400.000 долярів, що виносить біля 389 міл. зл. Термін сплати встановлено на 35 літ, проц. від позички релятивно не високий, бо всього 6½ прц. Одначе згідно з новою умовою буде підвищена ціна одного пуделка сірників на 2½ ґроша, з чого на користь державців монополю також припаде певна частина.

Підвищення ціни пуделка на 2½, а в практиці — на 3 ґроші дасть надплати більше, як 27 міліонів злотих, яку понесе населення окрім відсотків від затягненої позички.

Крім того умову з державцями сірничаного монополю змінили в той спосіб, що ніхто в Польщі, крім ґрупи державців не матиме права виробляти навіть патичків, пуделок і т. под.

Після сірничаної трансакції приходить залізнича, а за нею ще вугляна. Під заголовком „Парцеляція Польщі?" приносить варшавський „Роботнік" (№ 12) вістку про переговори, які ведуть урядові круги з французьким концерном Шнайдер-Крезот (концерн воєнної промисловости) про позичку у висоті 1 міліярда франц. франків. Умовини тої позички мають бути надзвичайно важкі, бо відсоток від позиченого капіталу мавби бути дуже високий (10 проц.), так, що протягом 50 літ, на який то час капітал бувби позичений, Шнайдер-Крезот одержав-би титулом самих відсотків кілька міліярдів франків. На забезпечення позиченого капіталу і вплат умовлених відсотків мала-б Польща віддати французькому концернові в експлуатацію залізничу лінію Горішній Шлеськ—Ґдиня, що находиться від ряду літ в будові і має бути скоро закінчена. (З цею лінією вязалися великі надії господарських кругів Польщі, це мала бути свойого рода гордість краю).

Коло 13. січня 1931 р. сподівалися приїзду до Варшави повновласника французької ґрупи, котра уділює позичку. Згадана маґістраля булаб експльоатована фірмою Шнайдер-Крезот і К-о протягом 55 літ. У вступних переговорах усталено, що перевозова тарифа буде ідентичною з загально обовязуючою в Польщі та, що цілий перевозовий склад (ваґони й паротяги) будуть виконані в Польщі, що коштуватиме б. м. 150 міл. злотих. Крім того застережено, що експльоатація лінії проводитиметься при помочі польських фахових сил.

Нова маґістраля буде двохторова.

Рівночасно доносять теж про підготовку якоїсь другої трансакції, якої предметом мали-б стати державні копальні вугля. Коли річ мала-б йти про копальні „Скарбофери", де і так є заанґажований у поважній мірі французький капітал, то моглаб бути мова про уділення йому ще більших прав і користий, як ті, що їх тепер він має. — Вияснення чуток про позиції фінансові трансакції може наступити в близший час підчас дискусій над бюджетом в комісіях і на пленумі сойму. Досі вже піддано там гострій критиці „сірничану позичку" затягнену на тяжких умовах в сірникового короля Кройбера, (про яку гл. іншу замітку в Кооп. Респ.). Напевно і ці нові позички стрінуться з різкою критикою опозиції, яка вбачає у них систематичне розпродування національного майна.

Картелі й картелі... Тоді, як все громадянство вже погоджується з тим, що виходом з господарської кризи може бути тільки знижка цін, коли про це заговорив вже і уряд, — приватний світ промислу й торгівлі говорить що інше. Відбутий на днях зїзд збіжевого купецтва заявив виразно, що відкидає всяке вмішування (інтервенцію) держави в торговлю, а зокрема осуджує діяльність установи державної збіжевої резерви („Паньствових Закладуф Пшемислово-збожовых"). Навпаки — світ приватних підприємців орґанізується горячково. Ніколи ще здається не приносила фахова торговельна преса стільки вісток про картельний рух, як останніми тижнями. Нема майже дня, щоби не засновано, або не переорґанізовано якогось картелю. Ось вістки за останній тиждень:

1. Картель бавовняної пряжі — реорґанізується при участи міністра торговлі.

2. Синдикат вапнярок засновано 12. січня (Варшава).

3. Конвенція пірря й пуху — 12. січня ц. р.

4. Союз промисловців Заверця (текстиль).

5. Синдикат експортерів дерева — при участи держави. Це буде один з найважніших в Польщі картелів.

6. Порозуміння продуцентів обуви (в підготовці) — для оборони перед „демпінґовим" довозом дешевої заграничної обуви.

7. Нова вуглева конвенція між ґрупами гор.-шлеською й краківсько-домбровською. Має увійти в життя в лютім і обовязувати 3—5 літ; росходиться очевидно про реґуляцію цін. До змови приступає теж державна копальня „Бжеще“. Осідок загально-державного картелю буде в Катовицях.

Покищо стільки. Гарно виглядають в тім світлі заяви про знижування цін! Виразніще слів говорять діла.

Кругом державного бюджету. Бюджет польської держави далеко перевищує платничі спроможности населення, особливо в теперішний час знижки цін хліборобських плодів і небувалого безробіття. Всім хіба ясно, що в такій хвилині люде, яким лежить на серці справді інтерес держави, повинні поставитися з повною обєктивністю до самої справи, переводячи бюджетові скреслення, де лише це можливе. Не таке однак бачимо серед польських політичних зґруповань. Тут на стільки все васліплене боротьбою „за“ і „проти“ уряду, що навіть (а може й передовсім), при справі бюджету переважає момент нерічевий, іноді навіть звичайна демаґоґія.

До таких проектів треба зачислити історію з „ощадностями“ коштом діет послів. А саме розійшлася чутка, що з кругів про-владної партії („Б. Б.“), має вийти внесок про зниження на 15 проц. посольських діет. Опозиція на це має відповісти внесенням на зменшення діет маршалів сойму і сенату на 50 проц., відтак на зменшення платень найвищих катеґорій державних урядовців: премієра міністрів на 50 проц., міністрів на 30 проц., віцеміністрів на 20 проц., решти вищих урядовців катеґорії IV. і V. — на 15 проц. Далі має бути поставлене внесення, щоби директори банків і державних підприємств не побирали вищих платень, як міністри та щоби були знесені тантєми і ремунерації у державних підприємствах.

Коли внесення Б. Б. носить характер демонстрації і не в силі принести поважніших ощадностей — то внесення опозиції, як-що вони станують дійсністю, особливо ощ до платень і тантєм директорів державних підприємств, могли-б спричинити досить поважне зменшення державних видатків, коли завважити, що в цій катеґорії державних службовиків є платні по 5 і більше тисяч зол. місячно.

Новий рід податку (з оплат за екзекуції). З дискусії над бюджетом в соймі **виходить, що з самих відсотків** проволоки від незаплачених податків, з кар і екзекуційних належностей наросла за минулий рік сума 44 міліони зл.; половину цієї суми стягнули енерґійні екзекутори в часі від квітня до жовтня м. р. (Robotnik 15. I. 1931). З цих сум виріс наче окремий рід податку.

„За“ чи „проти“ етатизму. Хоч які добрі відносини існують на ділі між урядом і капіталістичним світом в Польщі, хоч „етатизм“ держави йде рука в руку з промисловим й великоаґрарними кругами що до політики високих цін, картелів і т. д., то всеж таки в кругах „господарських сфер“ існує певне недовіря до етатизму як такого. На тім підкладі думає відіграти певну ролю течія „ендеків“. Її головний нині економічний теоретик, проф. унів. Рибарскі виступає в ролі оборонця господарського лібералізму і кокетує в цей спосіб „господарські сфери“ він пише:

„Урядову ґрупу підпирали ріжні елементи і ріжні надії лучили з його перемогою. Чимало було таких ґруп, котрі надіялися, що перемога санації приведе до основної зміни дотеперішньої господарської й фінансової політики, до зменшення видатків, податкової реформи, до зірвання з т. зв. етатизмом. Не хочемо розсіювати тих надій, краще почекати поки це вияснить фактичний біг річей. Але варто звернути увагу на те, що про напрям господ. й фінансової політики влади рішають глибші сили, деякі необхідности, сильніші за пляни й погляди тих або тамтих урядових політиків“.

„Сторонник ощадности може здійснювати великий бюджет, противник етатизму може на ділі скріплювати етатизм, навіть проти своєї волі. Рішаюче значіння має система правління. Його моральні й правні підстави, його загальна політика визначує дорогу господарству і фінансам. Наша система правління опирається на всевладі виконуючої власти, якої обмеження постепенно усувається. Змістом її відношення до громадян є розтягнення контролі над їхнім життям, над їх діянням і пересвідченнями. Знаряддям тої власти є найдальша залежність від її вільного розсудку, без огляду на те, чи він опертий на праві чи він те право обминає...

„Господарство стає знаряддям для удержання власти. Підставою тої власти є примус. Без широкого етатизму без залежности господ. життя одиниць від виконуючої власти, той примус не

мігби діяти, не приносив-би наглядних результатів“.

Вкінці автор критикує становище другого професора унів., економіста з табору Бе-Бе, Крижановского, який робить спроби помирити етатизм і диктатуру з господарським лібералізмом:

„Годі лучити разом систему поліційної держави, котру хтось мігби назвати „фашизмом“, о скільки любується в цій термінольогії, з господарським лібералізмом. Ті річи не миряться з собою. Треба вибирати“.

Зниження відсоткової стопи у Франції. Дисконтову стопу у Франції знижено в останньому часі до 2 проц. Це є найнища стопа в цілому світі, що свідчить про перекапіталізацію країни, котра тому шукає льокат своїх капіталів в інших краях, навіть в Польщі.

З тим відсотком дисконтова стопа у Франції дійшла до того рівня, на якому вона була ще в 1896 році.

Французький капітал в Польщі. В останньому часі (в січні), одержав позичку у Франції поль. цукровий промисл у висоті 60 міл. франків. В наслідок цього сподіються збільшення вивозу цукру з Польщі до Франції, котрий в часі від 1. X. 1928 до 30. IX. 1929 року виносив 6.620 цетн., а в тому-ж самому часі 1930 р. збільшився до 14.038 цетн.

Існують можливости одержання дальших позичок. Так говорять про позичку у Франції для П. П. Ґ. Чи не обернеться той спосіб фінансування у те, що чужий капітал буде захоплювати на свою власність підприємства у Польщі.

Збіже на світових ринках. Протягом цілого 1930 року на світових ринках тривала безперервна знижка цін збіжа. Наприклад на біржі в Чікаґо ціна пшениці зі 130 центів за 1 бушель з перед року впала на 75 центів, т. то зі 44 зл. на 26 зл. за цетн. Цей упадок був би ще більший, як би не інтервенція „Farmbord“’ду На біржі в Веніпеґу, де цієї інтервенції не було, ціна одного бушля пшениці є ще нижча від чикаґської на 20 центів і виносить 56 центів. В Ліверпулі, найбільшому анґл. порті, що посідає найвпливовішу в світі біржу, ціна на пшеницю впала 30. грудня м. р. до 3 шілінґів і 11 пенсів. Такої низької ціни не нотовано вже протягом 129 років. Подібно-ж ціни в Гамбурзі виказували сталу знижку протягом цілого року, дійшовши в кінці 1930 року, завдяки радянському демпінґові до 4.20 флоренів за 1 квінтал цебто біля 15 злотих. В Берліні на початку 1930 р. пшениця коштувала 253 мар., жито — 170 мк., в кінці 1930 р. пшениця — 251 мк., а жито 158 мк. Вивіз з Польщі при цих умовах міг провадитися, тільки завдячуючи певному рівневі вивозових премій (розмір яких див. в попередньому числі Кооп. Респ. за січень 1931 року).

В останньому часі ціни жита і на північно-європ. ринках, куди збуває своє жито Польща, виказали поважну знижку. Цей факт причинився до ослаблення тентенції на внутрішньому ринкові Польщі — у Варшаві та в Познані. Тут ціни жита також знижкували в середньому на 25—30 ґр. на 1. квінталі, але були вищі, ніж на експортових ринках, й тому вивіз перестав поплачуватися та зменшився. Натомісць подача жита в краю збільшувалася.

Причиною знижки цін на згаданих експортових ринках уважається неустаючий радянський демпінґовий вивіз, котрий завалив закордонні ринки житом нищого сорту, потрібним для перемолу. В наслідок цього зменшився попит на вищі сорти жита, якими є жито передовсім німецьке а також продуковане в Польщі.

Висока ріжниця між цінами жита в Польщі і на заграничних відборчих ринках є досить висока ще й завдяки політиці збіжевих резерв, які не переставали скуповувати жита по догідних, оплачуючихся при експорті цінах. Урядові привозові премії на жито також спричинилися до зросту цін понад експортовий парітет.

В біжучому господарському році вивезено жита з Польщі вже 70 проц. минулорічного експорту, в тому біля 160 тис. тон за посередництвом Берлінської Комісії (про яку гл. Кооп. Респ. за 1930 рік), і біля 50 тис. тон житньої муки.

Останні відомости з фронту госп. кризи. Під заголовком: „чи перші признаки заломання кризи?“ приносить „Хвиля“ з 24. січня ц. р. такі відомости:

На американськім ґрунті появляється знижка цін в роздрібі „Sears Roesbruck“ (оден з найбільших товарових домів, Чікаґо) оголошує знижку цін на близько 10 проц. у всіх своїх філіях і

склепах числом 1.000. Форд знижує ціни на 5—45 дол. залежно від моделів возів, самоходів, машин. Дальший „потішаючий“ знак це зменшення запасів міді, бензини і т. ін. Банкова кріза здається залагоджена. Здається, не буде в тих умовах поважніших банкових крахів. Сітуація на Волл Стріт (біржа) дуже спокійна; але опінія про сітуацію в европейських країнах недобра. Є пересвідчення, що в березні положення у Німеччині може статися небезпечне. Находять льокату нові емісії; в останньому тижні уміщено 300 міліонів долярів, але в заграничних облігаціях льокат не було“.

Не помагають ані мита, ані експортові премії. Помимо того, що всі держави забарикадувалися в останніх роках митами від привозу заграничних товарів, помимо усіх способів підпирання експорту, через що малиб підноситися ціни товарів в краю, діється щось противне. Як подає проф. Бруно Рауекер (ГДА), на світових ринках від осени 1929 р. до осени 1930 р. упали ціни: кави на 46 проц., цукру на 17 проц., олова на 29 проц., цинку на 38 проц., цини на 32 проц., міді на 37 проц., нафти на 43 проц., кавчуку на 42 проц., вовни на 38 проц., бавовни на 23 проц., шовку 25 проц., льону 26 проц., джути 24 проц. Не говориться тут про спад цін збіжа, всім відомий.

Впали отже ціни головних сирівців, тільки ціни зеліза і вугля менше, а це завдяки сильній картелізації.

Радянська інфляція. Як відбилося дволітнє форсування пятилітнього шляху розбудови промислу в СРСР на фінансах держави і господарстві країни, видно найкраще з цифр випущених грошевих знаків. Ті цифри, особливо за рік 1929/30 прямо проймають жахом. Сума випущених в окремих роках банкнотів була:

1924/25	515,7	міл. карб.
1925/26	200,2	„ „
1926/27	285,2	„ „
1927/28	671,4	„ „
1929/30	2,648,0	„ „

За один рік 1929/30 випущено грошей майже вдвоє більше, як за чотири попередні роки! Випущено їх очевидно для того, щоби платити ними за матеріял і працю населення при здійснюванні пятилітки. Але головне те, що така інфляція паперового гроша не була передбачена пляном пятилітки. Видано за два перші роки в $2^1/_2$ раза більше грошевих знаків, як передбачувалося. Емісія за 1929/30 перевищила шість разів передбачений плян. Всякому ясно, що папір не є ніяка реальна вартість і має в даному разі значіння позички, яку держава затягла у свойого власного суспільства, у населення. За випущені знаки прийдеться дати населенню реальні цінности; коли ні, довіря до гроша підупаде, він почне тратити покупну силу, іншими словами станеться те, що ділялося при кожній інфляції: ціни всіх товарів почнуть скакати в гору. Новий міністр фінансів СРСР, Гринько (чи не наш землячок?), заповідає отже зміну фінансової політики і обмеження випуску грошей.

В СРСР вже видно всі ознаки інфляційної недуги. Уряд в побоюванні перед постійним спадом вартости грошей скуповує масово товари, через що ще збільшується товаровий голод. Робітники 30—50 проц. своїх закупів примушені полагоджувати на приватному ринку, не на картки, а ціни тут значно вищі і ростуть постійно. Реальна платня таким чином паде з місяця на місяць. Селянин, не дістаючи товару урядовою дорогою (через кооперативи надходить тільки небогато), мусить платити приватникам вищі інфляційні ціни, але своє збіжа він мусить під терором продавати по низькій ціні, призначеній владою. Тимчасом на вільному ринку ціни збіж є 15 разів вищі від офіціяльної.

СЕРЕД КНИГ.

Українська Загальна Енциклопедия „Книга Знання“. Виходить під загальною редакцією д-ра Ів. Раковського, місячними зошитами вел. 8⁰, 64 стор. Друк. П. С. К. в Станиславові.

Найпотрібнішою книгою, якої чекала укр. нація роками й десятеліттями, і нарешті дочекалася, є власне „Книга Знання“, що її видає Т-во „Рідна Школа“.

Докладну рецензію вийшовших зошитів помістимо в одному з близших чисел нашого журналу. А тепер гаряче вітаючи цей заслужений почин істо-

ричної ваги, не можемо цю книжку, призначену і необхідну для всіх, як найширших кругів громадянства, не порекомендувати спеціяльно для наших кооперативних діячів, закликаючи до якнайбільшого її поширення. В ній вони напевно знайдуть для себе інформації і поучення у всіх випадках, коли того потрібуватимуть. Кооперація і споріднені з нею галузі знання солідно і в належній повноті заступлені в „Книзі Знання“. Відомості, які подає „Книга Знання“, стоять на високому науковому рівні, а спосіб їх формулування також відповідає всім вимогам науки.

Зовнішньо „Книга Знання“ презентується дуже солідно і добре особливо під оглядом технічного виконання, яке є дуже старанне і пильне і в цьому відношенні станиславівська накладня значно випередила деякі старі львівські видавництва.

Досі появилося шість зошитів, які обіймають букви А до Г (Гидра).

„Куток мови“ в „Ділі“ і наш журнал.

Не маємо нічого проти „Кутка мови“ у „Ділі“ і навіть вважаємо його введення корисним ділом. Промахи що до мови і правопису треба реєструвати — одначе рішучо треба притім вистерігатися загальникових осудів в роді такого, на який дозволив собі редактор „Кутка“ по відношенні до нашого журналу („Після прочитання одної із статтей такого журналу, людина затрачує всяке почування духа рідної мови“), а це просто тому, що такі фрази, правда, пишуться легко, але так само легко можуть бути проявом спеціяльної тенденційности їх автора... Журнал цього роду, як наш, фахового призначення, має нелегке завдання; нігде на світі фахова наукова мова не була мовою легких повістей та насонних романів. Тим більше український науковий журнал, та ще до того журнал, що не хоче замикатися в провінціональному закутку, а має претенсії бути відблеском всеукраїнської економічної думки.

Що автор замітки в „Ділі“ з 21. січня „передав куті меду“, в критиці мови нашого журналу, про те нема ніякого сумніву. Бо чим прим. грішне таке наше речення:

„Противники цеї системи будівництва вказують на психольогічні труднощі районування, які безумовно існують, на привичку нашого села думати своїми сільськими границями“...

Чим це речення гірше від такої стилістичної цвітки, яку знаходимо у тім самім числі „Діла“ і то в самій передовій:

„Замість поважно поставитися до справи міліонових мас населення, яка є найтісніше звязана зі справою цілого Сходу Европи та якої зрозуміння просякає до найбільш недоступних для неї досіль голов у Польщі (нпр. Корфанти) і заточує щораз ширші кола поза Польщею, замість глядіти на українську проблему, як на одну з найважніших проблем уже не лише „домашнього“ характеру, але щораз більше характеру міжнародного, — санаційний офіціоз зайняв відоме, здавалося би — анахронічне вже, найбільш для українців образливе й найменше з самого польського поважне становище II. Відділу: добачування у кожному кроці українського політичного проводу чужинецької руки“...

Скромно завважимо, що приведену вище фразу з К. Р. вважаємо стилістично на ціле небо більше українською, як слідуючий за нею жахливий стилістичний ґерманізм передової з „Діла“. — Буквально те саме можна сказати і про другу „Кутком“ заквестіоновану фразу з К. Р. — Просимо тільки, хто цікавий, перечитати її без упереджень. Прочитавши її, кожний неупереджений читач зрозуміє, про що ходило її авторові: про льоґічний наголос на деяких висловах і поняттях. Де це написано, що все і всюди речення має починатися так, як того хоче наш ментор з „Діла“? Тоді він мусівби скасувати найменше половину українського письменства, бо воно напевно не вміщується у рямці його стилістичної рецепти.*) Бувають на світі люде, що хвилюються, як може поважна і шануюча себе людина ходити в літі по вулицях без капелюха на голові, але з цього ще не виходить, щоби людина з капелюхом

*) Фраза, про яку мова, звучить у нас: „Що нарешті заговорено у нас голосно про потребу фузіонування малих союзів та творення великих, — мало того, що ухвалено навіть резолюцію в тім дусі — це треба вважати прямим наслідком господарсько - фінансової скрути“. (К. Р. ч. 1.). М. ін. вона побудована тим-же „бюрократичним“ способом, як і в горі наведений цитат з „Діла“.

на голові була хоч трохе краща або щоб це мало бути здоровіше.

Крім того, при виборі з нашого журналу „квітів мови“ як пише шан. наш критик (навіщо ця іронія? чи не для того, щоби підкопати авторитет одинокого у нас економічного наукового журналу?), він приводить навіть такі слова, які у нас поставлені в лапки, як цитат з іншого джерела (з передвоєнного видання). Це кидає характерне світло на етичну сторінку критики. Далі квестіонує такі суто-українські вислови, як „днесь“, а з одного випадку, де ми анґлійське імя „Allen“ передали по українськи „Аллен“, робить висновок, що ми не визнаємо „є“, хоч хто знає анґлійську вимову, той признасть, що якраз наша передача через тверде „л“ є правильна, а не та, якої бажає знавець з „Кутка“.

Не претендуємо на непомильність у справах мови і правопису, бо це булоб прямо божевіллям при сучасному в цьому ділі хаосі. Та все таки скромно завважимо, що маємо претенсії писати мовою що найменше не гіршою від тої, що нею пишеться „Діло“.

Не будемо перечити, що у нас може десь дійсно закралося якесь „е“ замісць „є“ (може при якім передруку з радянських або еміґранських видань), або „йе“ замісць „є“ і радо приймемо до відома також інші конкретні завваги; та рішучо не погоджуємося з другим загальником шан. критика, що наш журнал „увесь засмічений москалізмами і польонізмами“... Думаємо, що в К. Р. їх не більше, як прим. в тім самім ч. „Діла“ з 21. січня, де тільки побіжний погляд на сторінки, викриває такі промахи:

„Заточує (zatacza) що раз ширші кола поза Польщею“, „комісії для порушення випадків“ (wypadków — в розумінні подій), „поводиться на світі справді не так уже дуже світло (świetnie), „вибрики“ (wybryki), цінности (ценности), середовище (środowisko) зверхниче право (prawo zwrerzchnicze) залучники (załączniki), замість прилоги), найістотніший (najistotniejszy, замісць найбільш суттевий), міністр справедливости (sprawiedliwości, м. б. судівництва), отворив засідання (має бути відкрив), стоїть на становищи (держиться погляду) — не згадуючи про такі вислови, як ельокубрації, імпрези і т. д., без яких укр. мова нічого не втратилаб.

Чи однак можна з цього приводу піднести загальний закид про „засміченість“ мови „Діла“? Ні, на загал мова „Діла“ можлива.

Ще раз: вдячні за конкретні заміти, та застерігаємося проти тенденційних і несправедливих загальників.

ВСЯЧИНА.

Чеський промисловець Батя має намір збудувати фабрику взуття в Пйотркові. Недавно він подав оферту маґістратові Пйотркова в справі будови в тому місті своєї фабрики. Батя пропонує викупити більший обшар ґрунту під будову фабрики і зобовязується приняти до праці при будові більшу кількість безробітних, а в самій фабриці 10.000 польських робітників. Маґістрат Пйотркова апробував оферту Баті. Але труднощі повстали в звязку з домаганням представника Баті щодо проведення каналу до фабричних теренів, де має бути вибудована також велика гарбарня.

Маґістрат на проведення каналу не має засобів і звернувся до влади за кредитом на цю ціль. Отже не знати іще, чи будемо мати і ми дешеве та добре взуття солідної, чеської фірми.

СПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКИ.

В статті д-ра П. Панченка „25-тилітній ювілей наукової діяльности проф. О. К. Мицюка“ „К. Р.“ за січень 1931 р. стор. 12, рядок 27, запала слідуюча досадна помилка: надруковано — „Університету в Празі“, має бути — „Університету в Київі“.

Ласкаво просимо Вп. Шановних Читачів цю помилку у себе виправити.

Редакція.

Видає: Ревізійний Союз Українських Кооператив
За редакцію відповідає: д-р Карло Коберськ ий.

Друкарня Вид. Спілки „Діло“, Львів, Ринок ч. 10.